OVER

DE OVEREENKOMST EN HET VERSCHIL TUSSCHEN

DE

Jicht en de Scrophulosis,

VOORAL MET BETREKKING TOT

DE

Longtering.

Gedrukt bij N. FOLKERS, te *Groningen*.

OVER

DE OVEREENKOMST EN HET VERSCHIL TUSSCHEN

DE

JICHT EN DE SCROPHULOSIS,

VOORAL MET BETREKKING TOT

DE

LONGTERING;

EENE VOORLEZING

DOOR

A. A. SEBASTIAN,

HOOGLEERAAR IN DE GENEESKUNDE AAN DE HOOGESCHOOL TE *GRONINGEN*.

TE *GRONINGEN*, BIJ

M. SMIT,

1838.

Hetgeen ik hier aan het geneeskundig publiek ter lezing en goedgunstige beoordeeling aanbied, werd door mij in eenen kleinen kring van geneeskundigen te Groningen *voorgelezen. Ik heb tot de uitgave besloten, niet omdat ik mij verbeeld de leer der ziekten, over welke hier gesproken wordt, op eene eenigzins noemenswaardige wijze te hebben opgehelderd, maar om de aandacht van mijne kunstgenooten meer en meer op eene ziekte te vestigen, welke ook in ons land en vooral in sommige streken van hetzelve jaarlijks een groot gedeelte der ingezetenen ten grave sleept. Mijn doel was voornamelijk, om de aandacht op de* aitiologie *der longtering te bepalen, dewijl het mij voorkomt, dat bij den loffelijken ijver van onzen tijd, voor ziektekundig — ontleedkundige nasporingen, echter de* aitiologie *der ziekten wel eenigzins verwaarloosd wordt, en wanneer de leer der longtering verder zal gebragt worden, men thans vooral de oorzaken dezer ziekte moet trachten op te sporen en toe te lichten. Ik zal dan ook mijne moeite aan dezen arbeid besteed rijkelijk beloond achten, wanneer ik door mijn geschrift anderen tot dergelijke navorschingen zal hebben opgewekt.*

Ik heb bij het stellen dezer verhandeling de meeste kortheid in acht genomen, mijne lezers in gedachte verwijzende naar die geschriften, welke door anderen over de longtering in het licht zijn gegeven, en daar ik mij aldus slechts ervaren lezers heb voorgesteld, zoo zijn onderscheidene punten zelfs zeer kort door mij behandeld, somwijlen ook, omdat ik vertrouwde, dat een eigen onderzoek mijne lezers in staat zal stellen, om mijne stellingen te kunnen beoordeelen. Waar ik mijne stellingen door ziekte-gevallen staven moest, heb ik vooral getracht zulks door gevallen te doen, welke reeds door andere schrijvers zijn medegedeeld, omdat ik van oordeel ben, dat men op deze wijze het meest overtuigt, door als het ware slechts onpartijdige getuigen bij te brengen. Ik moet echter betreuren, dat zeer vele ziekte-geschiedenissen te onvolledig zijn, dan dat ik er eenig gebruik van heb kunnen maken, en dat zelfs in de meeste gevallen door de beste schrijvers medegedeeld volstrekt geen gewag is gemaakt van de ouders en voorouders hunner lijders. Ik zal mij dan ook verheugen, wanneer deze verhandeling tevens tot eene meerdere naauwkeurigheid bij het verhalen van ziekte-gevallen mogt opwekken, en bepaaldelijk, om het berigt van de ziekten der familie-betrekkingen der lijders in de beschrijving niet achterwege te laten.

Groningen den 1 Maart 1838.

A. A. S*EBASTIAN*.

Zeer geëerde Hoorders!

Dat de rangschikking der ziekten nog zeer gebrekkig is, zal wel door een ieder worden toegestemd. De rede is, dat wij de natuur van de meeste ziekten nog niet behoorlijk kennen, en ons derhalve meer aan uitwendige vormen houden, en bij gemis van meerdere kennis ook moeten houden. Dat echter eene verdeeling, welke alleen op uitwendige vormen steunt, veelal geheel zal verschillen van die, bij welke van de natuur der voorwerpen wordt uitgegaan, dit wordt ons onder anderen door de kalk bewezen, welke onder de verschillendste vormen wordt aangetroffen, zoodat wij naar

die verscheidenheid van vorm te oordeelen, geenszins zouden verondersteld hebben, dat en het krijt, en het marmer, en de beenderen, allen uit hetzelfde scheikundige beginsel zijn zamengesteld. Hetgeen bij de kalk plaats heeft, kan ook in andere voortbrengselen der natuur het geval zijn, en zoude het zelfs bij de ziekten kunnen wezen, dat bij verschil van vorm van twee of meer ziekten, evenwel eene meerdere gelijkheid van natuur plaats had, dan men naar het verschil van vorm zoude gedacht hebben.

Ofschoon ik reeds sedert lang de opmerking gemaakt had, dat de kinderen uit arthritische familien veelal scrophuleus zijn, zoo heeft dit verschijnsel nogtans niet eerder meer opzettelijk mijne aandacht tot zich getrokken, dan toen mij eenige meer treffende voorbeelden van dien aard waren voorgekomen. Deze waren het dan, welke mij aanspoorden om de betrekking van de jicht tot de scrophulosis tot een onderwerp te maken van nasporingen en overdenkingen. Deze beide ziekten verdienen toch boven vele andere de aandacht der geneeskundigen, en wel niet slechts om hun menigvuldig voorkomen, ook hier te lande, maar ook om de belangrijke toevallen, welke zij opleveren. Het zij mij vergund dezen avond ulieden met de uitkomst van mijn onderzoek bekend te maken, en alzoo te spreken *over de overeen-*

komst en het verschil tusschen de jicht en de scrophulosis, vooral met betrekking tot de longtering.

Wanneer wij de scrophulosis en de *arthritis* onderling vergelijken, zoo vinden wij in de eerste plaats bij beide ziekten plaatselijke toevallen, welke van eene inwendige algemeene ziekelijke gesteldheid hunnen oorsprong nemen, plaatselijke verschijnselen derhalve, welke wij voor symptomatisch moeten houden. Laat ons in de eerste plaats de gesteldheid nagaan, welke men aan de eigenlijke arthritische toevallen ziet voorafgaan. Maar zult gij zeggen, gaat er dan in der daad altoos iets vooraf; zien wij niet dikwijls eenen acuten aanval van de jicht ontstaan bij hen, welke nog des avonds welvarende zijn geweest, en met smaak hunnen avondmaaltijd gehouden hebben. Ofschoon wel niemand zal beweren, dat die algemeene ziekelijke toestand, welke door mij bedoeld wordt, altoos zeer in het oog loopende is, zoo is het evenwel waar, dat zelfs bij hen, die in hunne jeugd sterk en gezond waren, voor dat eene ware jicht zich ontwikkelt, eene verandering in het ligchaam kan bespeurd worden, soms alleen, dat zulke menschen gevoeliger worden voor de koude, en de vochtigheid, eerder in zweet geraken, dat hunne tanden eene gele vuile kleur aannemen, met wijnsteen

overdekt worden, dat de minste misslagen in de diëet eene diarrhoe en eene ophooping van winden in de darmen te weeg brengen met eene urin, welke troebel en dik is. Bij zeer vele anderen echter is deze gastrische aandoening nog veel meer in het oog loopend; ik bedoel de toevallen, welke men gewoon is als arthritis imperfecta te beschouwen, of als de voorloopers, en welke maanden, zelfs jaren kunnen duren, voor dat een aanval van de jicht te voorschijn komt. Men beschouwt als zoodanige toevallen: eene tong, welke dik met slijm bedekt is, verminderde eetlust, toevallen van maagzuur, drukking in de maagstreek, opzwelling van den buik, ophooping van winden, neiging tot obstructien, of slijmerige diarrhoe, *urina mucosa*, hypochondrische gemoedsgesteldheid enz. Dus zelfs dan, wanneer een aanval van jicht onmiddelijk door een gevoel van welzijn en goede eetlust wordt voorafgegaan, ook dan zal men, zoo men slechts eenige dagen verder achteruit gaat, op toevallen komen, welke met de opgenoemde overeenstemmen. Volgens RAIMANN wijzen deze toevallen op eene trage circulatie in de buikholte, op ophooping van bloed in het *systema portarum*, op eene meerdere gal-afscheiding, gebrekkige spijsvertering en op eene verminderde pis afscheiding. — De jicht is dus geene plaatselijke ziekte, maar eene meer algemeene, ten min-

ste eene zoodanige, bij welke niet een enkel werktuig, maar een geheele toestel of grooter stelsel van werktuigen zich in eenen ziekelijken staat bevindt, en kunnen wij derhalve de *podagra* niet zoo zeer als eene idiopathische gewrichtsontsteking aanmerken, dan wel als eene symptomatische. Deze waarheid is dan ook reeds sedert lang door de geneeskundigen gevonden en dezelve blijkt uit al de theoriën, welke men over de natuur van de jicht heeft opgesteld, van de theorie van HIPPOCRATES af aan, in welke de plaatselijke toevallen van de gal en het slijm werden afgeleid, tot GRAND en STOLL, welke eene atrabilaire scherpte hebben aangenomen, en PUCHELT, die eene verhoogde venositeit als de oorzaak der jicht heeft aangemerkt, en NEUMANN, die dezelve tot de *cachexiae* wil gerekend hebben.

Aangezien nu de scrophulosis naar het eenparig gevoelen van alle geneesheeren tot de *cachexiae* behoort, zoo zien wij thans reeds allezins eenige overeenkomst tusschen deze ziekte en de jicht. Ja wanneer men de eerste als eene ziekte van het lymphatische stelsel kon aanmerken, en de laatste als eene ziekte van het aderlijke, zoo zoude de overeenkomst nog meer uitkomen, aangezien het lijmphatische stelsel meer als een aanhangsel van het aderlijke wordt beschouwd, en niet alleen de *lympha* in het aderlijke stelsel wordt ontlast,

maar ook de lymphatische en de aderlijke vaten eene overeenkomstige bewerktuiging en werking hebben.

§ 2.

Wanneer wij de deelen van het ligchaam nagaan, welke veelal door de jicht en de scrophulosis worden aangedaan, zoo vinden wij eene blijkbare overeenkomst. Ik bedoel in de eerste plaats de slijmvliezen. Het wordt toch door alle waarnemingen bevestigd, dat bij de jicht niet zeldzaam het slijmvlies wordt aangedaan van den neus, van de luchtpijptakken, van de maag, de darmen, de pisblaas, pisbuis. Wie kent niet den *fluor albus* bij vrouwen met arthritis behebt, wie niet den *catarrhus vesicae* bij jichtlijders, of het *asthma*, de *dyspnoea*, de hoest. De Diarrhoe is bij lijders met jicht niet zeldzaam, evenmin als eene aandoening van de maag, en dit wel zonder dat een jichtaanval was onderdrukt. — Maar zien wij nu op de scrophulosis; ook hier treffen wij eene geheele reeks van toevallen aan, welke op de slijmvliezen plaats hebben; ik bedoel de *otorrhoea*, de *ozaena*, de *bronchitis*, de neiging tot zuur, tot *vermes intestinales*, de zwakke spijsvertering, de diarrhoe, de *gonorhoea scrophulosa*, den *fluor albus scroph.* enz. Wij zien dus dat door beide

ziekten dezelfde slijmvliezen aangedaan worden.

§ 3.

Het oog wordt en door de schrophulosis en door de jicht niet zeldzaam aangedaan. De scrophuleuze oogontstekingen zijn menigvuldig, en behoef ik ten dezen opzigte niet uit te wijden.

§ 4.

De uitwendige huid lijdt en bij de scrophulosis en bij de jicht. De huiduitslagen, als *tinea capitis*, *herpes*, *crusta lactea* zijn geheel gewone verschijnselen bij de eerst genoemde. Maar ook bij de arthritis komen exanthemata voor b. v. de *psoriasis*, terwijl de *guttà rosacea* welligt alleen een verschijnsel van jicht is, d. i. van de onregelmatige. De verzwering eindelijk wordt eveneens bij beide ziekten aangetroffen en hoezeer ook de arthritische zweren van de scrophuleuze mogen onderscheiden zijn, zoo leveren zij veelal toch deze overeenkomst op, dat de scrophuleuze zweren der huid veelal op een scrophuleus gezwel gezeten zijn, en de arthritische op eenen jichtknobbel; een verschijnsel, hetwelk de overeenkomst tusschen de beide ziekten niet

weinig vermeerdert, wanneer men in aanmerking neemt, dat een jichtknobbel van een scrophuleus gezwel minder wezenlijk verschilt, dan dit bij eene oppervlakkige beschouwing kan toeschijnen.

§ 5.

Gaan wij tot de weivliezen over. Het is algemeen bekend, dat arthritische lijders niet zeldzaam aan *ascites*, *hydrothorax*, *hydrops pericardii* of *apoplexia* bezwijken. Bij scrophuleuze kinderen is de *ascites* met of zonder merkbare ontstekingsachtige verschijnselen van het buikvlies geheel niet zeldzaam. En wie voorts zal mij niet gaarne toestemmen, dat ook de *hydrocephalus* dikwijls voorkomt bij scrophuleuze kinderen of zoodanige, welke van scrophuleuze moeders zijn geboren. Wordt zelfs de *hydrocephalus acutus* door RUFZ*) te Martinique als eene *meningitis tuberculosa* beschouwd; een gevoelen hetwelk in het eerst vreemd moge toeschijnen, maar nogtans ook mij voorkomt niet beneden de waarheid te zijn, ten minste voor vele gevallen **)

*) Zie SCHMIDT Jahrb. 1836, *no* 7. pag 51.

**) Ook volgens GREEN (*Rust* Magaz. T. 48. Heft 2. 1836) gaat de *hydrocephalus acutus* meestal gepaard met eene *meningitis tuberculosa*, en heeft hij in 20 gevallen 19

§ 6.

Beschouwen wij de klieren. Deze en wel de lymphatische spelen bij de scrophuleuze ziekte eene voorname en veelal eene het meest in het oog loopende rol. De klieren aan den hals, tusschen de luchtpijptakken, van het darmschijl, die onder den arm, en in de liezen, maar ook andere niet tot de watervaten behoorende klieren, als die van Meibomius, de smeerkliertjes op de huid, vooral van het

---

malen de knobbels in de hersenen aangetroffen. GROOS (CASPER Wochenschrift 1836 no. 52) beschrijft twee gevallen van knobbels (*tubercula*) van de hersenen (bij een meisje van 4 en een ander van 5 jaren,) terwijl men in beide gevallen de toevallen van den *hydrocephalus acutus* had waargenomen. Ook CONSTANT (Gaz. med. de Paris no. 31. 1836) heeft bij kinderen knobbels in de hersenen gezien, en wel bij een kind van 21 maanden, bij een van 4 jaren, bij een van 7 en bij een ander van 10 jaren. CHOMEL (Leçons de clin. méd. 1834 Bruxelles) heeft eveneens in een kind van 22 maanden, overleden aan *hydrocephalus acutus*, de knobbels op de hersenen gezien, terwijl ook door NAUMANN (SCHMIDT Jahrb. 1836, no. 7. pag. 115) eene vorm van die ziekte beschreven wordt, voortgebragt door *tubercula cerebri*. DANCE (Arch. gen. de Med. T. XXII. Mars 1830) verzekert, dat bij de volwassenen, welke door *hydrocephalus acutus* worden aangetast, meestal eene lymphatische ligchaamsgesteldheid zigtbaar is, en daarenboven bij zeer velen eene blijkbare neiging tot de *tuberculosis* bestaat. Eindelijk heb

hoofd, de *tonsillae* enz. zien wij gewoonlijk meer of min door de scrophuleuze ziekte aangetast. Het schijnt, dat in deze menigvuldige aandoening der klieren ten gevolge van de scrophulosis een groot verschil gelegen is met de arthritis. En inderdaad lijden de klieren veel minder door de jicht, dan door de scrophulosis, hetgeen echter gedeeltelijk daaraan kan worden toegeschreven, dat in de jeugd de klieren, ten minste de lymphatische meer ontwikkeld zijn, dan later op eenen

---

ook ik bij drie lijkopeningen van kinderen in deze stad overleden, met de verschijnselen van *hydrocephalus* acutus tweemalen knobbels en op de hersenen aangetroffen, en in de klieren van de luchtpijptakken. Ten slotte moet ik nog opmerken, dat de betrekking van de *tuberculosis* tot den *hydrocephalus* acutus ook niet weinig bevestigd wordt door die gevallen, in welke men bij de lijkopening van kinderen aan deze laatst genoemde ziekte overleden, knobbels in andere deelen gevonden heeft. Zoodanige gevallen heb ik twee bij J. H. KOPP aangetroffen. (Zie Sammlung auserles. Abh. über kinder — krankheiten von MEZLER. II B.); in beide had men knobbels in de longen gevonden. THOMSON (the Lond. med. gaz. Nov. 1831) verhaalt een geval bij een kind van $3\frac{1}{2}$ jaren, waar men in de lever knobbels heeft gezien, terwijl bij CHOMEL (l. c.) drie gevallen kunnen gelezen worden, een, waar men de knobbels in de longen heeft gevonden, een waar zij in de nieren waren gezeten, en een, waar zij en in de longen en in de klieren van de luchtpijptakken werden gezien.

meer gevorderden leeftijd. Evenwel zijn ook bij de jicht de aandoeningen van sommige klieren niet zeldzaam, en behoef ik alleen aan die te herinneren van de lever en de milt. Maar ook de nieren worden zeer dikwijls ten gevolge van de jicht aangedaan, en ik heb bij jichtlijders zelfs de pisbuisjes met eene jichtkalk opgevuld aangetroffen.

§ 7.

Wij komen tot het toestel der beweging. De jicht en de scrophulosis hebben beide eene bijzondere betrekking op de gewrichten, eene waarheid, die wel door niemand zal ontkend worden. Wij vergelijken de *podagra* met de *podarthrocace scrophulosa*, de *gonagra* met de *gonarthrocace*, de *rhachiagra* met de *spondylarthrocace*, de *omagra* met de *omarthrocace* enz. Er schijnt echter hier een verschil te bestaan, hetwelk ik niet onopgemerkt kan laten; de arthritische gewrichtsontstekingen, namelijk, bestaan veelal in acute aanvallen, welke na eenige weken geduurd te hebben, ophouden, om vroeg of laat terugtekeeren, het zij op dezelfde plaats, hetzij op eene andere. Echter doet zich de arthritis niet altoos op deze wijze voor, maar begint zij bij vrouwen zelfs zeldzaam met koorts, en ontwikkelt zich de gewrichtsontsteking langza-

mer, en verdwijnt ook niet geheel. Ook is het veelal deze chronische, habituele jicht, welke de meeste wanstaltigheid teweeg brengt. Bij de scrophuleuze ziekte zijn de gewrichtsontstekingen wel meerendeels chronisch, maar evenwel komen ook hier niet zeldzaam gevallen voor, in welke de ziekte zich dan eens voor een paar dagen in het heupgewricht schijnt te willen vastzetten, dan wederom dit gewricht verlaat, en een ander aandoet, vervolgens een derde, en wel onder toevallen van koorts; of ook de ziekte begint met koorts, welke even als bij de jicht niet zonder eenige gastrische verschijnselen is, terwijl of de knie, of een ander gewricht blijvend wordt aangedaan. Eindelijk zoude men kunnen vragen, of niet de *osteomalacia adultorum* veelal een gevolg is van de *arthritis anomala*, even als de *rhachitis* een uitwerksel der scrophulosis kan genoemd worden. Men heeft ten minste in de urin zoowel bij de rhachitis, als bij de osteomalacia de kalkzouten aangetroffen. Volgens MORAND *) kwam er in de urin bij eene vrouw, behebt met de osteomalacia, een bezinksel voor, hetwelk wit was, aardachtig, kalkaardig, even als gips, en vond men bij de lijkopening in de nieren graveel.

*) Mem. de l'acad. roijale des sciences 1753. p. 541.

Evenwel schijnt ook zelfs de osteomalacia somtijds geheel door de scrophulosis teweeg gebragt te worden, en bij de dieren door de overeenkomstige ziekten, te weten door de knobbels, kwade droes en *malleus farciminosus* enz. *)

§ 8.

Uit hetgeen ik tot dus verre heb bijgebragt, blijkt mijns inziens reeds meer de overeenkomst tusschen de jicht en de scrophulosis, dan het verschil dezer ziekten, en inderdaad ik verwonder mij, dat die overeenkomst tot dus verre aan de aandacht der geneeskundigen ontgaan is, en wel omdat ook uit andere omstandigheden de overeenkomst meer of min duidelijk blijkt; ik bedoel in de eerste plaats, dat de jicht daar vooral veel voorkomt waar ook de scrophulosis menigvuldig is, als in Engeland, en in ons land; dat wijders beide ziekten in groote steden meer worden aangetroffen, dan in kleine, en op het platte land. Men geeft eene slechte voeding als eene oorzaak op der scrophulosis, maar houdt het er ook voor, dat eene goede tafel, en een rijkelijk, hoezeer niet on-

*) Otto Lehrbuch der path. Anat. Berlin 1830. p. 134.

matig gebruik van wijn stellig tot de jicht voorbeschikt maakt, twee oorzaken, die wel schijnen te verschillen, maar evenwel op hetzelfde in zoo verre nederkomen, dat door beide ligtelijk indigesties worden teweeggebragt, en het assimilerend vermogen van het ligchaam verzwakt wordt. Ook houdt men beide ziekten voor erfelijk. Ook hebben reeds andere geneeskundigen opgemerkt, dat diegenen, welke in hunne kindschheid scrophuleus of rachitisch geweest zijn, later meer neiging tot de jicht hebben, dan anderen. Eindelijk zijn er vele geneesmiddelen, welke bij de jicht gebruikt worden, en ook als *antiscrophulosa* bekend staan; ik bedoel het *oleum jecoris*, de resina *guajaci*, de antimonialia, de zwavel, de mercurialia, de bittere middelen, als *gentiana*, *quassia*, *calamus aromaticus* enz. enz.

§ 9.

Wanneer ik hier eindigde, zoude ik twijfelen ulieden van de overeenkomst tusschen de jicht en de scrophulosis overtuigd te hebben, en zoude twijfelen, niet dat gij zult toestemmen, dat er wel eenige overeenkomst tusschen deze beide ziekten bestaat, maar dat gij met mij in het belang zult deelen van eene vergelijking, zoo als ik dezelve willens ben te vervolgen. En inder-

daad welk nut zoude een onderzoek opleveren, wanneer er niet meer kon bewezen worden, dan dat overeenkomstige deelen en door de jicht en door de scrophulosis worden aangedaan. Wij moeten derhalve thans dieper doordringen, en op de natuur van beide ziekten en derzelver voortbrengselen afgaan, om de overeenkomst nader aan te wijzen.

§ 10.

Eene groote overeenkomst tusschen de jicht en scrophulosis schijnt mij daarin gelegen te zijn, dat beide ziekten dit eigenaardige hebben, dat zij uitstortingen of afscheidingen te weegbrengen van zelfstandigheden, zamengesteld uit dierlijke stof en aardachtige; ik bedoel de stof der arthritische concrementen, en de knobbelstof. Voorzeker geene geringe overeenkomst. De beide ziekten komen dus ook ten opzigte van hunne voortbrengselen overeen. Maar laat ons deze naauwkeuriger onderzoeken, en in de eerste plaats hunne scheikundige zamenstelling.

§ 11.

Thenard heeft in de knobbels van menschen gevonden:

dierlijke zelfstandigheid	——	91,15.
murias sodae phosphas calcis carbonas calcis oxydum ferri	——	1,85.

volgens PREUSS bestaan de longknobbels uit

water	——	79,95
knobbelstof	——	13,52
vreemde zelfst.	——	6,53
		100,00.

terwijl hij de knobbelstof heeft bevonden te bestaan uit kaasstof, cholesterine, oleas sodae, eene op osmazoom gelijkende zelfstandigheid, murias, galactas, sulphas et phosphas sodae, phosphas et carbonas calcis, oxydum ferri, magnium, zwavel.

Volgens LASSAIGNE bestaan de longknobbels bij de koeijen uit veel eiwitstof, eene vetachtige zelfstandigheid, meer phosphas calcis, dan in de beenderen aanwezend is en eene wat minder groote hoeveelheid van carbonas calcis. — Diezelfde scheikundige heeft voorts de longknobbels en de leverknobbels van paarden onderzocht, en gevonden.

	in de longknobbels,	in de leverknobbels
dierlijke stof	40	50
subphosphas calcis	35	45
carbonas calcis	9	5
zouten in water oplosbaar	16	1

De knobbelstof bestaat derhalve uit dierlijke stof, veel phosphas en carbonas calcis en murias sodae, terwijl de dierlijke stof schijnt zamengesteld uit kaasstof, cholesterine, acidum oleicum, en uit osmazoma. Het aanzijn van kaasstof schijnt mij toe, belangrijk te zijn, omdat aldus ook de scheikunde een bewijs bijbrengt, dat de knobbels eenen scrophuleuzen oorsprong hebben, want in de gewone etter komt alleen eiwitstof voor, terwijl in de etter uit scrophuleuze abscessen ook de kaasstof wordt aangetroffen.

§ 12.

Aangaande de jicht-concrementen, is het bekend, dat velen volgens het onderzoek van TENNANT en WOLLASTON, FOURCROY en VAUQUELIN uit piszure soda bestaan. LAUGIER heeft twaalf deelen zamengesteld bevonden uit 2 dierlijke stof, 2 piszuur, 2 piszure soda, 1 piszure kalk, 2 hydrochloras sodae, 1 water, 1 verlies. — VAN DER BOON MESCH *) heeft in dezelve ontdekt nagenoeg 59 piszuur, 15 soda, 8 kalk, 5 murias sodae, 10 geleistof, 1 verlies. — Bij het onderzoek van BAR-

*) In Bijdragen tot de natuurkundige wetenschappen, Amsterdam 1826. Deel I. no. 2.

RUEL werd alleen uras sodae en phosphas calcis gevonden. — Eindelijk bestaan dezelve volgens JOHN uit 563 duizendste deelen dierlijke zelfstandigheid met vet en water, 281 duizendste phosphas calcis, 125 duizendste carbonas calcis, en uit 31 tien duizendste carbonas, phosphas en sulphas sodae.

De jicht-concrementen bestaan dus eveneens uit dierlijke stof en uit murias sodae, phosphas en carbonas calcis, waarbij echter veelal nog piszure soda komt. De dierlijke stof is zamengesteld deels uit eene vetstof, deels uit eene andere ongenoemde, maar ook de piszuur moet tot dezelve gerekend worden.

§ 13.

Wij hebben dan gezien, dat de knobbelstof en de jicht-concrementen uit overeenkomstige bestanddeelen zamengesteld zijn, maar dat in de eerste meer dierlijke stof aanwezig is, dan in de laatste. De overeenkomst tusschen beide zelfstandigheden loopt echter nog meer in het oog, wanneer men in aanmerking neemt, 1. dat de piszuur door JAMES MURRAY*) ook in de korsten van de *tinea capitis* en in de *effluvia* der oogleden is aangetroffen, en dat dezelve door hem in de longknobbels ver-

*) Fror. Not. 1837. Nov. p. 174.

ondersteld wordt; 2. dat de knobbelstof zelve niet zeldzaam in eene meer krijtachtige zelfstandigheid verandert; ik bedoel de zoogenoemde *tubercula cretacea*. 3, dat ook kalkachtige concrementen in de longen niets minder, dan zeldzaam zijn, en dat in de zoodanige phosphas calcis gevonden is, door anderen carbonas calcis, door anderen en phosphas en carbonas calcis, door BRANDES phosphas calcis, carbonas calcis, carbonas magnesiae, murias sodae, slijm en eiwitstof, door HENRY en WOLLASTON ook phosphorzure — ammonium — magnesia, terwijl eindelijk JOHN zelfs in de concrementen van de *glandulae bronchiales*, welke zoo vaak ten gevolge van de scrophulosis worden aangedaan, behalve de phosphas en carbonas calcis, ook piszuur ontdekt heeft.

§. 14.

Wanneer wij nu op de wijze letten, hoe de genoemde zelfstandigheid bij de jicht en bij de scrophulosis worden afgescheiden en zich wijders verhouden, dan vinden wij vooreerst eene overeenkomst in zoo verre, als de stof bij de beide ziekten eerst vloeibaar is, en allengs vast wordt, dat zij voorts op de plaats, waar zij is uitgestort, veelal eene secundaire prikkeling of ontsteking teweegbrengt, door welke bij de knobbels in de longen eene

consumptio phthisica kan worden voortgebragt, en bij de jicht niet zeldzaam verzweringen geboren worden. Door eene zoodanige ontsteking worden dan en de knobbel en het voortbrengsel der jicht opgelost en door de verettering naar buiten uitgeworpen. Beide zelfstandigheden zijn eindelijk zonder eene organische structur, d. i. zij bevatten, noch bloedvaten, noch zenuwen.

§ 15.

Men zoude ten opzigte van de wijze, waarop de jichtkalk en de scrophuleuze stof worden afgescheiden, dit verschil kunnen opgeven, dat bij de jicht meerendeels eene irritatie aan de afscheiding voorafgaat, bij de scrophuleuze ziekte daarentegen niet. Ik moet echter opmerken vooreerst, dat de tuberculeuze ontstekingen van het buikvlies niet zeldzaam onder koortsachtige bewegingen plaats hebben, terwijl ten tweede de ontstekingsachtige toevallen bij de jicht niet altoos aan de afscheiding van de jichtkalk voorafgaan.

§ 16.

Aangaande de plaatsen van het ligchaam, op welke die afscheidingen plaats hebben, vindt men de jichtstof volgens CRUVEIL-

HIER op de oppervlakte der kraakbeenderen van de gewrichten, in het synoviaalvlies, op deszelfs uitwendige oppervlakte, in het celweefsel van den omtrek der gewrichten, in het vetweefsel, rondom de pezen en banden, in de spieren, op de peesvliezen, onder het beenvlies, in de beenderen. Ik voeg er nog bij, dat die stof eveneens is waargenomen in de zweren van de voeten door BARTHEZ, onder de huid van het hoofd door MUSGRAEVE, op de oppervlakte der wervels door BOERHAAVE, in het zweet door BARTHOLINUS, in de gedroogde *sputa* en het zweet door PECHLIN en KERKRING. WENDT *) eindelijk verhaalt van twee oude jichtlijders, bij welke uit arthritische zweren gedurende eenige weken eene groote hoeveelheid van een vocht te voorschijn kwam, hetwelk melkachtig wit was en naar opgeloste kalk geleek, vervolgens dikker werd, en als phosphas en carbonas calcis zich nederplofte.

§ 17.

Aangaande de knobbelstof, zoo wordt deze behalve in de longen, de lymphatische klieren, de darmen, lever en de milt, ook nog aan-

*) Rust Mag. 1835, T. 45. Heft 3.

getroffen in het celweefsel van het buikvlies, van het borstvlies en het spinnewebsvlies, in de hersenen, het ruggemerg, de baarmoeder, eijerstokken, trompetten van FALLOPIUS, moederkoek, zaadblaasjes, de nieren en in de beenderen. De knobbels komen volgens NELATON,*) wat de beenderen betreft, het meest in de wervels voor, vervolgens in het scheenbeen, dijebeen, opperarmbeen, in de *ossa metatarsi* en *metacarpi*, dan in het borstbeen, de ribben, het darmbeen, in het rotsachtig gedeelte van het slaapbeen, en eindelijk in de korte beenderen van den *tarsus* en den *carpus*. Wanneer de knobbels in de wervels ontstaan, dan wordt de ziekte van POTT voortgebragt. NELATON houdt voorts de *spina ventosa* der *phalanges* en der beenderen van den *metatarsus* en *metacarpus* bij kinderen voor een gevolg van het ontstaan van knobbels in die deelen. Uit dit onderzoek blijkt derhalve, hetgeen ook met de waarnemingen van DELPECH, van anderen en de mijne overeenstemt, dat, zeg ik, ook de knobbelstof even als de jichtstof eene groote neiging heeft tot het beenstelsel.

*) SCHMIDT Iahrbücher 1837. *no.* x. p. 26.

§ 18.

Men is aangaande de aetiologie der jicht van oordeel, dat deze ziekte door dezelfde oorzaken wordt te weeg gebragt, als die zijn, welke de hoeveelheid van piszuur in het ligchaam doen toenemen, te weten door een overmatig gebruik van dierlijk voedsel (CAMPER, WOLLASTON, SCHULTENS, MAGENDIE), of door alles, hetwelk de spijsvertering stoort (PROUT), of door eene zittende leefwijze (MAGENDIE). Ten gevolge van de ongesteldheid door deze oorzaken teweeg gebragt, wordt nu het piszuur op zekere tijden in de urin gemist, terwijl kort daarop een aanval van jicht volgt, en het piszuur thans deels aan het ontstoken gewricht, deels naderhand door de pis ontlast wordt. Ik moet tegen deze verklaring de volgende aanmerkingen in het midden brengen; 1°. Waaruit blijkt, dat het piszuur bij de jicht vermeerderd is; immers dit zuur ontbreekt gedurende den aanval in de urin; maar was nu deszelfs hoeveelheid in der daad vermeerderd, dan zoude men kunnen verwachten, dat hetzelve in de urin niet behoeft gemist te worden, wanneer ook elders eene afscheiding van dit zuur zal plaats grijpen. 2°. Het piszuur is het ook niet alleen, wat in de *tophi arthritici* wordt waargenomen; volgens het onderzoek van LAUGIER bestonden twaalf deelen uit

zes deelen andere stoffen, uit 2 piszuur, 2 piszure soda, 1 piszure kalk. Door VAN DER BOON MESCH zijn in 100 deelen 39 andere stoffen aangetroffen, terwijl JOHN volstrekt geen piszuur in dezelve heeft waargenomen. Ik maak uit dit alles op, dat men bij de verklaring van het ontstaan der jicht niet alleen moet letten op die zelfstandigheid, welke of slechts de helft vormt van de jicht-concrementen, of zelfs in het geheel niet in dezelve gevonden wordt. 3°. Aangezien de hoeveelheid van kalk en piszuur in de gezonde urin nagenoeg gelijk is, zoo zoude men volgens de bovenstaande verklaring ook moeten aannemen, dat de hoeveelheid van kalk eveneens vermeerderd is, aangezien ook deze stof in de jicht-concrementen rijkelijk wordt aangetroffen.

§ 19.

Ik ben echter desniettemin van oordéel, dat op het piszuur vooral dient gelet te worden, aangezien wij weten dat bij den aanleg tot jicht ook aanleg bestaat tot piszuur graveel en *calculi*, en dat de toevallen van deze gebreken en de jicht niet zeldzaam voor elkander in de plaats treden. Wij zouden dan, om de overeenkomst tusschen de jicht en de scrophulosis te vervolgen, kunnen stellen, dat

bij de scrophulosis, wanneer geen piszuur in hare voortbrengselen wordt aangetroffen, in plaats van de stikstofrijke piszuur (31 op 100) de stikstofrijke kaasstof (21 op 100) ziekelijk wordt afgescheiden.

§ 20.

Alhoewel het graveel en de *calculi* niet zeldzaam in eene zekere betrekking tot de jicht staan, zoo is dit natuurlijk slechts op die leeftijden toepasselijk, in welke de jicht wordt waargenomen. Wij zouden derhalve bij jeugdige voorwerpen het graveel en de *calculi* meer met de scrophulosis in verband moeten brengen. Het is bekend, dat volgens PROUT *) de helft der lijders met *calculi* behebt, de jaren der manbaarheid nog niet bereikt heeft. Ofschoon nu bij jeugdige voorwerpen het meeste graveel en de meeste *calculi* eveneens piszuur bevatten, zoo worden daarentegen de *calculi* uit zuringzure kalk eene stof, welke ook in scrophuleuze klieren gevonden is) vooral bij kinderen aangetroffen, terwijl men ook bij deze niet het graveel en die *calculi* vermist, welke phosphorzure *ammonium-magnesia* bevatten, dus die zelfstandigheid, van welke ik boven gezegd

*) *Cf.* Burdach Phys Tom. V. p. 588.

heb, dat zij door HENRY en WOLLASTON in de *calculi pulmonum* ontdekt is. Wij moeten eindelijk niet vergeten, dat de pis van kinderen behebt met *rachitis* op den tijd, dat de beenderen week worden, veel phosphorzure kalk bevat. Vraagt gij onder welke omstandigheden het witte graveel (phosphorzure *ammonium-magnesia*) gevormd wordt, wij beweren met BRODIE*), dat zulks geschiedt bij eenen *asthenischen* toestand van het ligchaam, bij algemeene zwakte, na kwetsing van het ruggemerg, bij *tabes dorsalis*, dus bij eene gesteldheid van het ligchaam, welke men bij scrophulosis en rachitis eveneens aantreft. De *lithogenesis* schijnt mij veelal eene *metaptosis* te zijn, waarbij eene algemeene ziekte in eene plaatselijke overgaat. Volgens WALTHER" *giebt ein gestörter Absatz des phosphorsauren Kalkes und anderer Phosphate im Knochensysteme die Einleitung zur (stellvertretenden) Ossification im Harnsysteme*" en vervolgens: »*Steinerzeugung im Harnsysteme steht in näherer Beziehung zu Arthritis und podagra von der einen, und zu Rachitis von der andern Seite.*"**)

Maar terwijl wij aldus de wording van de

*) Vorlesungen über die Krankheiten der Harnwerkzeuge Weimar 1833 pag. 131.

**) Chirurgie pag. 376.

calculi urinarii in verband brengen met de jicht, en dien ten gevolge ook met de scrophulosis, zoo moeten wij wijders vragen, waar dit verband is, wanneer bij jeugdige voorwerpen het graveel of de calculi uit piszuur bestaan, aangezien deze soort de meest gewone is. Het roode graveel d. i. het piszure komt volgens BRODIE *) voor, waar meer of min *dyspeptische* toevallen bestaan, zuur in de maag, waar te veel voedsel gebruikt wordt, of zwaar verteerbare spijzen, niet zeldzaam gelijktijdig met *psoriasis* op de huid. — Wie stemt niet toe, dat dit alles de toevallen zijn, welke men bij scrophuleuze voorwerpen eveneens zeer dikwijls ontmoet? Is het niet het zuur van de sappen van de maag en de darmen, waarmede bij jonge kinderen dikwijls het eerst de erfelijke scrophulosis zich openbaart, en is het niet de *dyspepsie*, met welke de longtering volgens CLARK begint? **)

§ 21.

Wanneer wij vragen, bij welke menschen de *calculi urinae* het meest of het minst worden

---

*) l. c. p. 123 – 129.

**) die Lungenschwindsucht; aus den Engl. von Vetter. Leipzig 1836.

aangetroffen, dan kunnen wij gerustelijk antwoorden, dat zij zeer zeldzaam zijn bij zeelieden, zeldzamer bij menschen, welke op het land wonen, dan in groote steden. Aangaande de scrophulosis en de longtering, als een veelvuldig gevolg van de eerst genoemde, heeft de ondervinding dezelfde uitkomsten opgeleverd. En aangezien de helft van al de lijders, behebt met blaassteenen, de manbaarheid nog niet bereikt heeft, zoo pleit ook deze waarneming voor eenen scrophuleuzen oorsprong, vermits de scrophulosis eene ziekte is, welke zich reeds in de jeugd openbaart.

§ 22.

Men zoude nu de vraag kunnen opwerpen, of de jicht welligt eene ziekte is, welke zich op den mannelijken leeftijd uit een overblijfsel van de scrophulosis ontwikkelt? of zij eene meer gelukkige wijziging is van de scrophuleuze *dyscrasie*? of zij welligt eene onvolmaakte scrophulosis is, welke van de gewone nog wel het kenmerkende heeft behouden, te weten het vermogen om zelfstandigheden te doen afscheiden, bestaande uit dierlijke en zeer vele zout of aardachtige stoffen, echter eens deels in zoo verre gewijzigd is, als het chronische beloop aan de scrophulosis eigen, nu bij de jicht in acute aanvallen is opgelost, evenwel met de nei-

ging, om allengs tot de beloopswijze harer moeder (de scrophulosis) terugtekeeren, en de vorm aantenemen van *arthritis chronica*, terwijl eindelijk wegens de gelijksoortigheid van de longen, tot welke de scrophuleuze stof eene groote neiging heeft, en de nieren *), welke trouwens ook zeer dikwijls door deze stof worden aangedaan (*tubercula renum*), dat zeg ik, wegens de gelijksoortigheid van de longen en de nieren, ook het piszuur in het voortbrengsel der jicht werd opgenomen. Het zoude dan kunnen geschieden, dat arthritische ouders aan hunne kinderen eene kiem mededeelden, welke bij ongunstige omstandigheden zich reeds zeer vroegtijdig ontwikkelde, en wel als scrophulosis, bij minder ongunstige omstandigheden eerst later te voorschijn trad, en onvolmaakt blijvende als jicht zich openbaarde. Eindelijk zoo als in het algemeen de ziekten van

---

*) Reeds J. F. MECKEL (Beyträge zur vergl. Anatomie T. II. Heft 2 Leipzig 1812. p. 110) heeft op de overeenkomstige conformatio van de *organa respirationis* en *uropoetica* opmerkzaam gemaakt, eene overeenkomst, welke echter physiologisch nog meer in het oog loopt. — BAGLIVIUS zegt (pag. 375.) *quae juvant pectori, juvant renibus, nam mutantur ad invicem hi morbi, saepissime me docuere Nosocomia Italiae et praxis Romana.*

grootouders zich niet zeldzaam bij derzelver kleinkinderen ontwikkelen, terwijl de ziekte of de aanleg tot dezelve bij de ouders der laatste verholen bleef, zoo, zeg ik, zoude het dan ook kunnen geschieden, dat men de jicht of de scrophulosis bij voorwerpen aantrof, ofschoon noch hun vader, noch hunne moeder aan eene blijkbare jicht of scrophulosis geleden hebben. — Wij moeten hier de ondervinding raadplegen.

§ 23.

Ik heb reeds sedert lang de opmerking gemaakt, dat de scrophulosis en de longtering niet zeldzaam zijn bij kinderen, welker ouders zonder zigtbare teekenen van scrophulosis, echter meer of min aan de jicht geleden hebben, of nog lijden. JAMES CLARK *) schijnt dezelfde waarneming gedaan te hebben, wanneer hij zegt, dat de sterkere kinderen van jichtige ouders de jicht krijgen, de zwakkere tuberculeus worden. WILLIAM CHARLES WELSS **) verhaalt van eene familie, in welke de mannelijke leden de jicht hadden, en

*) die Lungenschwindsucht Leipzig 1836. p. 241.

**) Bemerkungen über Lungensucht u. Wechselfieber; in neue Sammlung auserles. Abhandl. T. I. stük 4. Leipzig 1816.

geene longtering, maar sommige der vrouwelijke leden, welke de jicht niet hadden, aan de longtering zijn bezweken. RITSCHER*) beschrijft een geval, waar de voorouders geene longtering hadden, waar de moeder met *ulcera pedis post arthritidem* behebt was, en de vader aan de jicht leed, waar de zoon aan de longtering overleden was met *scrophulae* aan de hals, een tweede zoon reeds aan de longtering lijdt, en de dochter scrophuleus is. — Hij vermeldt nog een ander geval, waar de vader aan de jicht lijdt, de moeder aan *typhus* overleden is, terwijl in de familie van de moeder geene longtering was waargenomen, maar waar eene zuster aan *cancer mammae* overleden is. Van deze ouders zijn twee zoonen aan de longtering overleden, een derde zoon heeft deze ziekte, eén 4de zoon is aan *hydrocephalus chronicus* bezweken. Van twee gehuwde tweelingzusters oud 28 jaren lijdt de eene aan de longtering, terwijl de andere met aandoeningen der nieren (*tubercula renum?*) behebt is. De Heer B. B. DE BOER Doctor te Holwerd heeft mij het volgende geval berigt: zes broeders en zes zusters hebben allen eene in het oog loopende scrophuleuze constitutie. Van deze 12 zijn reeds twee in de jaren der manbaarheid aan *phthisis florida* bezweken, twee

*) Rust Mag. T. 38. Heft 3. 1832.

meisjes zijn getrouwd en ofschoon nog somtijds door aandoeningen der longen gekweld, overigens gezond. De vader dezer kinderen is voor eenige jaren aan de longtering overleden, terwijl de moeder, welke nog in leven is, volmaakt gezond is. De grootmoeder van vaderszijde was dikwijls door jicht geplaagd, en is aan eene beroerte overleden. De grootvader van vaders zijde is zeer vroeg aan *delirium tremens* gestorven. De grootouders van moeders zijde zijn gezond. In de familie der arthritische grootmoeder zijn nog eenige anderen aan de longtering overleden. — Ik moet ook nog het volgende geval vermelden mij door dien zelfden Heer medegedeeld: drie kinderen met eene sterk gekenmerkte scrophuleuze ligchaamsgesteldheid zijn allen de jaren der manbaarheid te boven gekomen met groote inachtneming van hunne gezondheid. De ouders zijn vroeg overleden, echter niet aan *tuberculosis*. De grootvader van moeders zijde welke nog alleen in leven is, lijdt zeer dikwijls en zeer sterk aan *podagra*. — Ook het volgende geval uit het *journ. gén. de Med.*,*) kan welligt hier geplaatst worden: eene dame van eenen arthritischen vader afkomstig, kreeg, toen zij 25 jaren oud was, convulsies, naderhand *haemoptoe* met hoest, later op eenen leeftijd

---

*) 1815. Tom 52.

van 27 jaren, *colica renalis* met brakingen, vervolgens bloederig zweet, maar herstelde. — Ook het volgende geval kan welligt hier geplaatst worden: een meisje van 12 jaren bezweek aan de longtering; haar vader was behebt met *arthritis haereditaria*, maar bereikte den ouderdom van 80 jaren. De moeder is aan de longtering bezweken; de grootvader van moeders zijde heeft aan onderscheidene atrabilaire toevallen gesukkeld, en is aan eene beroerte gestorven. De oom en tante van deze zijde hebben veel gesukkeld, en zijn niet oud geworden. *) — Ik kan eindelijk zelf nog de volgende vier gevallen hier vermelden. Ik ken eene familie, waarvan de vader het podagra heeft, de moeder aan *cancer mammae* overleden is, de grootmoeder van vaders zijde zeer oud is geworden, maar met jicht behebt was. Het oudste meisje van deze familie en de jongste zoon zijn aan de longtering overleden, terwijl de oudste zoon scrophuleus is. — In eene andere familie lijdt de vader aan de jicht, de moeder is gezond, de oudste zoon, bij welken zich vroeger verschijnselen van longtering hadden opgedaan, is thans van deze ziekte bevrijd, maar krijgt van tijd tot tijd aanvallen

---

*) Huf. journ. 1828. T. LXXI. stück 6. p. 64.

van podagra, terwijl zijn jongere broeder met de longtering behebt is. — In eene derde familie is de moeder gezond, maar de vader met jicht gekweld; de eene dochter heeft eenen *habitus phthisicus* en heeft reeds meermalen bloed opgegeven; de andere is eveneens niet zonder *habitus phthisicus*, maar thans nog gezond, terwijl de drie zoons allen meer of of min aan scrophuleuze toevallen geleden hebben. — In eene vierde familie lijden de beide ouders sedert jaren aan de jicht, terwijl al hunne kinderen scrophuleus zijn, eene dochter door *caries scrophulosa* den neus verloren heeft, een zoon eene amputatie heeft ondergaan wegens *gonarthrocace*, eene tweede dochter de longtering heeft, en de derde met een vet-gezwel behebt is. — Zeven andere gevallen, welke mij bekend zijn, ga ik met stilzwijgen voorbij.

Zoo als aan mij, zoo zullen ook aan mijne hoorders familien bekend zijn, in welke de vader b. v. aan *chiragra* of *podagra* lijdt, en al de kinderen een gezond voorkomen hebben. Men zoude in zoodanige gevallen kunnen vragen of de jicht bij den vader reeds bestond, toen de kinderen geboren werden, terwijl men tevens niet moet vergeten, dat de kinderen zich somwijlen meer naar de moeder, of naar de grootouders ontwikkelen.

§ 24.

Dat de ***haemorrhoides*** bij sommige voorwerpen in plaats van de longtering ontstaan kunnen, wordt door de volgende gevallen bevestigd en opgehelderd:

In het *journ.* van HUFELAND*) wordt van eenen instrumentmaker verhaald, die zijne ouders vroeg verloren had, en wel zijne moeder bepaaldelijk aan de longtering, die zelf aan syphilis meermalen had geleden, en op den leeftijd van 22 jaren door haemorrhoidale toevallen (eenmaal door vloeiende), werd aangedaan, maar nu op den ouderdom van 28 jaren de longtering kreeg. Men diende hem het *phellandrium* toe, vervolgens de *flores sulphuris*, terwijl hij herstelde, nadat op nieuw de haemorrhoidale toevallen te voorschijn waren gekomen. Ik zelf ken eenen buitengewoon langen Heer, die dikwijls met *dyspnoea* geplaagd is, reeds meermalen bloed heeft opgegeven, maar thans schijnt te herstellen, na dat een *fluxus haemorrhoidalis* te voorschijn is gekomen. De vader van dit voorwerp is gezond, doch de moeder aan de longtering overleden, terwijl de grootvader van moeders zijde met haemorrhoides is behebt geweest. — Het zij mij

---

*) 1811. stück 6.

vergund hier ter plaatse ook het volgende geval mede te deelen : Dr. ROSENBERG verhaalt, dat zijn zoontje in eenen ouderdom van zeven maanden overleden is, en men bij de lykopening witte zandachtige korreltjes in de longen heeft aangetroffen. Hij en zijne vrouw, de ouders van het kind, lijden noch aan de jicht, noch aan *calculi*, maar hij is in het bezit van eenen grooten *calculus vesicae* van zijnen grootvader. Ook zijn eigen vader had meermalen kleine steenachtige concrementen met de pis ontlast. Hij zelf kan niet aanhoudend en hard spreken, zonder dat zijne stem heesch wordt, terwijl hij sedert zijn 19de jaar aan *haemorrhoides* sukkelt, en zijne moeder aan de jicht geleden heeft. *)

§ 25.

Dat somtijds ook *calculi urinarii* **) de plaats kunnen vervangen van de longtering, schijnt

---

*) HUF. journ. 1802. T. XIV. stück 3.

**) Ik deel geheel en al in het gevoelen van WALTHER (Chir : p. 374) dat, namelijk, eene bijzondere *diathesis* tot de wording van de steenen vereischt wordt, en dat geen steen zonder eene zoodanige ontstaat, dat voorts de pis van de lijders, behebt met eene steen, meestal

uit het volgende geval te blijken: Dr. VAN JAEGER was afkomstig van een vader, die op eenen meer gevorderden leeftijd aan toevallen van het *systema uro-poeticum* had geleden, gepaard met de ontlasting van kleine steentjes, echter eerst op eenen leeftijd van 75 jaren aan beroerte bezweken is. De zoon (Dr. VAN JAEGER) was in zijne jeugd met haemorrhoides behebt en met eene ziekelijke gesteldheid van de werktuigen der spijsvertering. Tusschen zijn 30 en 40 jaar deden zich toevallen op van longtering, maar hij herstelde. Op zijn 59 jaar kreeg hij eene *colica renalis* en ontlastte door de pisbuis een kleinen steen; later ontstond *nephritis* en eindelijk een *calculus vesicae*. Hij werd geopereerd, maar bezweek niet lang na de kunstbewerking. Bij de lijkopening vond men knobbels in de longen en eene ontaarding der nieren. De *calculus* werd bevonden te bestaan uit carbonas calcis en magnesiae en uit phosphorzure ammonium-magnesia; dus uit dezelfde zelfstandigheid, welke door HENRIJ en WOLLASTON in de *calculi pulmonum* is aange-

---

limpide en *sereus* is, met uitzondering van die gevallen, in welke eene *cystitis* bestaat, en eindelijk dat er nog geen steen geboren wordt, wanneer de pis verzadigd is met piszouten, gelijk b. v. bij de crisis van acute koortsen.

troffen *) — Ik lees bij CAMPER: De geneesheeren klagen tegenwoordig veel meer over de longtering, dan over den scorbutus, welke in de vorige eeuwen eene nagenoeg algemeene ziekte is geweest, maar tegenwoordig, uit hoofde van het meer plantaardige voedsel nagenoeg in het geheel niet meer voorkomt. Wij hebben de longtering met de verschrikkelijke ziekte van den scorbutus, en met het ijsselijk gebrek van de blaassteen verruild, en in zoo verre bij die ruiling gewonnen, als men van twee kwalen de minste kiezen moet.

§ 26.

Men zal wel niet verwachten, dat lijders met *calculi* behebt, of welke reeds meermalen aan *haemorrhoides* geleden hebben, of bij welke zich de toevallen van jicht geopenbaard hadden, dat deze altoos vrij van de longtering zullen blijven. Immers de *haemorrhoides* kunnen verdwijnen, terwijl de algemeene ligchaamsgesteldheid nog niet genoegzaam verbeterd is; of bij hen, welke reeds aan toevallen van de jicht geleden hebben, kan het gestel door onderscheidene oorzaken

*) HUF. journ. 1810. T. XXX. stück. 3.

zoodanig verzwakt en in die ongunstige omstandigheden gebragt worden, dat de toevallen van jicht verdwijnen, en de veel ergere scrophuleuze kwalen der longen ontstaan. Het kan wijders gebeuren, dat eene wording van *calculi* ophoudt, terwijl de inwendige *cachexie* nog niet verbeterd is, maar veeleer door bijkomende omstandigheden is verergerd, zoo dat nu zelfs door deze verergering de *lithogenesis* in de nieren of de pisblaas ophoudt en scrophuleuze voortbrengselen elders en in de longen ontstaan. Zoo lees ik bij SCHENCK *) de ziekte-geschiedenis van den Heer ABBEMBROUCK, die ofschoon aan jicht en podagra geleden hebbende, evenwel op den leeftijd van 38 jaren aan eene *consumptio pulmonum tuberculosa* bezweek, terwijl men bij de lijkopening tevens eenen steen in de nieren aantrof. — Zoo vinden wij ook in het *journ.* van HUFELAND **) een geval verhaald van een persoon, die van eene teringachtige moeder afkomstig, sedert onderscheidene jaren aan de jicht en bloedspuwing sukkelde, maar eindelijk nogthans aan de longtering stierf op den leeftijd van 49 jaren. — Dr. NAUMBURG vertelt het geval van eenen geleer-

---

*) pag. 250.

**) 1809. tom. 29. stück 11. p. 90.

de, welke aan de *phthisis tuberculosa* stierf, in den ouderdom van 61 jaren, nadat hij van tijd tot tijd aan vloeijende haemorrhoides en maagkramp geleden had. *) Ik heb gemeend deze gevallen alhier te moeten verhalen, omdat ook zij de onderlinge betrekking van de meer genoemde ziekten kunnen aantoonen.

§ 27.

De betrekking, welke tusschen de nieren en de longen bestaat, brengt als van zelve op het denkbeeld, dat ook de *diabetes* met de scrophulosis en de jicht in eenig verband zoude kunnen staan. Volgens BERNDT **) moet men eene aanleg tot de diabetes aan hen toekennen, welke aanleg hebben tot haemorrhoides en de jicht, terwijl volgens ELLIOTSON †) de *diabetes mellitus* veel neiging heeft, om in de longtering over te gaan, of deze ziekte te weeg te brengen. En inderdaad, wanneer men in aanmerking neemt, dat een overvloedig gebruik van meelachtige spijzen onder de aanleidende oorza-

---

*) Huf. journ. 1797. tom. III.

**) Klin. Mittheil. Greifswald 1834.

†) Behrend Repertor. Juni 1833.

ken dezer ziekte gerangschikt wordt, en eene *dispositio scrophulosa* tot de *causae proëgumenae* wordt gerekend*), dat wijders door ROLLO**) eene ziekelijke gesteldheid van de maag, van de chylmaking en bloedbereiding als oorzaak wordt beschouwd, dat eindelijk door JUNCKER en DUPUYTREN in de lijken van hen, welke aan de diabetes waren overleden, meermalen ziekten van de darmschylsklieren zijn aangetroffen, ja door TH. WATSON †) zelfs eene kalkachtige stof in voornoemde klieren is ontdekt, dan zien wij onze gissing niet weinig bevestigd, en worden in ons gevoelen versterkt, dat namelijk ook de *diabetes* met de scrophulosis en de jicht in verband staat. LEHMAN ††) verhaalt het geval van eenen jood, die lang aan zweetende voeten en haemorrhoides geleden had, sedert eenige jaren door de jicht was aangedaan, maar nu met longtering behebt was, en daarenboven nog diabetes kreeg. Ook de beroemde Hoogleeraar ALBERS §) heeft twee gevallen medegedeeld van *diabetes mellitus*, in welke de lijders aan *phthisis tub.* zijn bezweken.

---

*) SURINGAR de morb. chron. I. § 534.
**) Wien. 1801. 8.
†) Lond. med. gaz. vol. XV. Dec. 20. 1834.
††) Summarium B. XI. stück 4 et 5. 1835.
§) v. GRAEFE und v. WALTHER journ. XX. stück. 4.

§ 28.

Het komt mij voor, door het bijgebragte reeds genoegzaam de overeenkomst en de naauwe betrekking tusschen de jicht en de scrophulosis te hebben aangetoond. Het zij mij thans vergund in de eerste plaats op eenige verschijnselen oplettend te maken, welke welligt eenigzins uit de overeenkomst van de meer genoemde ziekten kunnen verklaard worden. Ik bedoel de opmerking, dat de scrophuleuze aandoeningen van de beenderen meer aan de onderste, dan aan de bovenste ledematen worden aangetroffen; voorts dat de teringachtige lijders niet zeldzaam over pijnen in de onderste ledematen, vooral in het scheenbeen klagen; eindelijk dat niet zeldzaam gedurende het laatste tijdperk van de longtering het eene of het andere gewricht van de onderste ledematen opzwelt in gevallen, in welke te voren geene been-aandoeningen bespeurd werden, en dat die zwelling eene verzachting der andere toevallen en eene kortstondige gunstige afleiding te weeg brengt. Ik vraag, of dit alles welligt in verband kan gebragt worden met de overeenstemming van de scrophulosis en de jicht, en met de daadzaak, dat de jicht eene meerdere neiging heeft tot de onderste, dan tot de bovenste ledematen. En zouden

eindelijk deze verschijnselen ons niet tot het denkbeeld kunnen brengen, om bij de behandeling van de longtering de afleidende middelen niet op de bovenste ledematen te plaatsen, maar op de onderste. Dat de afleidende middelen bij de longtering op de bovenste ledematen geplaatst, niets helpen, soms nadeelig zijn, is reeds door anderen opgemerkt, en ik vind daarentegen reeds bij HIPPOCRATES het ontstaan van *abscessen* op de onderste ledematen bij borstziekten, als een gunstig verschijnsel opgemerkt; »*abscessus ad crura in periculosis inflammationibus pulmonis omnes quidem commodi; sunt optimi autem sputo purulento pro flavo evadente.*" Maar de sympathie tusschen de longen en de onderste ledematen wordt ook door andere opmerkingen gestaafd; HIPPOCRATES zegt, *si habenti ulcus in una ex tibiis, sordium serosarum fluxu privetur, ac purum et aridum evadat, lethale.* By HILDANUS *) lees ik het volgende geval: *ex ulcere inveterato in crure sinistro ab Empirico sanato aegrotus post menses aliquot pleuritide in sinistro latere correptus fuit, atque inde mortuus est et morbo durante talia spuebat, qualia ex ulcere antea prodire solebant. — Post sanatum ulcus*

*) Obs. med. chir. cent. 3 obs. 39.

pedum et tibiarum sanguinis sputum supervenit. *) — BAGLIVIUS **) zegt: *et nos quoque in xenodochio Italiae viro ab herpete pedis sanato, mortem supervenisse vidimus anno* 1691. — BAGLIVIUS roemt voorts *vesicantia* aan de kuiten bij *pleuritis*, en beweert dat er van de 100 lijders zoodanig behandeld †) slechts weinigen overleden zijn. — Ook de Hoogleeraar HILDENBRAND ††) beweert, dat er een groote *consensus* tusschen de beenen en de borst bestaat, dat hij vele langdurige borstziekten door fontanellen op de beenen genezen heeft, en dit ook bij de longtering nooit zonder eenige verzachting heeft gedaan. MENURET maakt gewag van twee lijders met longtering; zij bevonden zich reeds in het derde tijdperk der ziekte, toen er abscessen aan de onderste ledematen te voorschijn kwamen, met dat gevolg, dat de eene lijder desniettegenstaande scheen te zullen sterven, maar bij de andere (eene vrouw van 35 jaren) eene zoodanige beterschap ontstond, dat men met grond op eene gelukkige herstelling

---

*) RODIUS obs. II. obs. 84.

**) pag. 192.

†) pag. 656.

††) HUF. journ. 1799. T. VIII. stück. 4.

hopen kon. *) Volgens J. DE MUYNCK zijn en *erysipelas* en *herpes* van goede beteekenis, wanneer zij aan de onderste ledematen ontstaan bij menschen, welke aan borstziekten laboreren. **) Wat nu mijne eigene ondervinding betreft, zoo heb ik reeds sedert jaren geene afleidende middelen meer op de bovenste ledematen geplaatst bij ziekten der werktuigen van de ademhaling, maar dezelve op de onderste doen zetten, en ik geloof aldus meer nut van de afleidende middelen te hebben opgemerkt, dan vroeger, toen ik gewoon was dezelve op de bovenste ledematen te plaatsen. Vooral de pijnen, welke ik zoo vaak in de scheenbeenderen bij teringachtige lijders heb waargenomen, hebben mij het eerst aan den *consensus* doen denken van de longen en de beenen. Deze pijnen, welke zonder eenige zigtbare of voelbare verandering plaats hebben, en bepaaldelijk zonder opzwelling van het beenvlies of van het been ontstaan, komen vooral bij zoodanigen voor, bij welke een *habitus phthisicus* aanwezig is, en worden meerendeels reeds dan waargenomen, wanneer men om andere redenen nog niet kan veronderstellen, dat de *con-*

---

*) Journ. gén. de Med. T. 38. an. 1810. p. 462.

**) Frorieps Notizen Juni 1836.

sumptie, van de longen begonnen is. Het eenigste middel, hetwelk ik tegen deze pijnen tot dus verre gevonden heb, bestaat in fricties, het zij met de warme hand, of met een flanellen lap. — Eindelijk verdient nog opgemerkt te worden, dat VAN SWIETEN de gunstigste uitkomsten bij de longtering wil gezien hebben van een seton tusschen den duim en den wijsvinger geplaatst.

§ 29.

Aangezien de toestand, welke bij de haemorrhoides in het ligchaam aanwezig is, geene geringe verwantschap heeft tot die bij de jicht, en het ontstaan van de jicht niet zeldzaam door *haemorrhoides* wordt belet, zoo dat deze de eerste ziekte vervangen, zoo hebben wij ook op het *intestinum rectum* ons oog te vestigen. Ja het schijnt mij toe, dat er in het algemeen tusschen de longen en de dikke darmen een dergelijke *consensus* bestaat, als tusschen de eerst genoemde deelen en de nieren. Gasachtige afscheidingen toch geschieden zoo wel uit de darmen, als uit de longen. Na zwavel-baden wordt veelal *gas hydrosulphuricum* door den *anus* ontlast. De knobbels zijn in de dikke darmen menigvuldiger, dan in de dunne. Overigens heeft de ondervinding geleerd, dat eene *fistula ani* het ontstaan van

de longtering kan tegenhouden. MORTON *) verhaalt het geval van eenen man, die met eene *fistula ani* behebt was, maar de longtering kreeg en aan deze ziekte bezweek, toen de zweer was opgedroogd. In het *journ. gén. de Med.* **) wordt het geval verhaald van eene juffer, welke met bloedspuwing behebt zijnde, herstelde, toen een *fluxus haemorrhoidalis* te voorschijn kwam.

§ 30.

Ik moet thans eene aanmerking voorkomen, welke men waarschijnlijk tegen de overeenkomst tusschen de scrophulosis en de jicht zoude bijbrengen, en wel die, dat de jicht meer (echter in het geheel niet altoos) wordt aangetroffen bij menschen met eene ruime borst en breede schouders, terwijl de longtering meer voorkomt bij menschen met smalle schouders, lange hals enz. Ik moet echter aanmerken, dat dit slechts dan een bewijs tegen mijne stelling zijn zoude, wanneer de *habitus scrophulosus* en *phthisicus* hetzelfde waren. Maar ik moet volgens mijne waarnemingen en mijn onderzoek beweren, vooreerst dat men scrophuleus kan zijn, en evenwel

---

*) Op. med. T. I. Lugduni 1737. p. 110.
**) 1811. T. 41.

eene wel gestelde *conformatio pectoris* kan hebben, en dan, dat men om die rede niet zeldzaam menschen ziet bezwijken aan de longtering, aan welker borst men voor het begin der ziekte volstrekt geenen *habitus phthisicus* kon ontdekken. Immers men behoeft zich slechts de moeite te geven, om uit de verschillende geneeskundige tijdschriften en boekwerken de verschillende gevallen van longtering te verzamelen, en men zal een genoegzaam aantal vinden, in welke de berigtgever van eene welgemaakte uitwendige formatie van de borst gewag maakt. Dat de *habitus phthisicus* en *scrophulosus* niet *identisch* zijn, blijkt uit de waarneming, dat men soms bij menschen eenen zeer sterken *habitus phthisicus* aantreft bij zeer geringe scrophuleuze verschijnselen. De rede echter, waarom men de jicht meerendeels bij menschen waarneemt met breede schouders en eene ruime borst, en niet bij smalle schouders en platgedrukte borst is die, dat zij, welke de laatst genoemde verschijnselen opleveren, meerendeels te vroeg bezwijken aan de longtering, dan dat het tot de ontwikkeling van de jicht had komen kunnen, en bij hen de geheele kracht van de ziekte meer naar binnen, naar de longen is toegekeerd. Hier mede strookt ook de waarneming, dat er minder vrouwen, dan mannen aan de jicht lijden, maar dat er meer vrouwen,

dan mannen aan de longtering bezwijken. *) Het zijn dus vooral die menschen, welke zonder *habitus phthisicus* de scrophuleuze *dyscrasie* meer of min bij zich hebben, en welke later ligtelijk door arthritische toevallen worden aangetast.

§ 31.

Aangezien ik tot dus verre de knobbelstof en de scrophelstof als *identisch* heb beschouwd, terwijl sommige schrijvers niet van dit gevoelen zijn, zoo dien ik mij ook ten dezen opzigte nader te verklaren. Carmichael **) houdt de beide voor niet *identisch*, en wel omdat er geene injectiestof in de knobbels doordringt, maar wel in de scrophuleuze gezwellen, en dan, omdat er bij de scrophuleuze opzwelling van de klieren van den hals toevallen aanwezig zijn van ontsteking, welke men bij de ontwikkeling der knobbels niet aantreft. Neumann †) zegt, de *scrophulae* leveren wel een *causaal-moment* voor de knobbelachtige longtering op, maar men

---

*) Louis p. 555.

**) Frorieps Notizen 1837. Aug. 240.

†) I. 2. p. 808.

kan om die rede al de knobbels nog niet van *scrophulae* herleiden. Hij noemt scrophuleuze longtering de scrophuleuze ontaarding der *glandulae bronchiales* en derzelver verettering *) — RICHTER **) zegt: »gelijktijdige scrophuleuze klier - verhardingen onder den hals en de armen zijn wel het zekerste diagnostische kenteeken van de knobbelachtige longtering, maar, voegt hij er bij, de Engelsche geneesheeren gaan te ver, wanneer zij de longtering altoos voor eene scrophuleuze ziekte houden, en SYDENHAM dwaalt, wanneer hij zegt »*phthisis est scrophula pulmonum.*" — HOFFMANN †) geeft 13 onderscheidende kenmerken op tusschen de scrophuleuze stof en die der knobbels. Anderen, zoo als GIRTANNER ontkennen die gelijkheid eveneens, en wel, om dat in de zelfstandigheid der longen geene klieren aanwezig zijn. Wat mij aangaat, ik behoef de redenen door CARMICHAEL, HOFFMANN en GIRTANNER bijgebragt, wel niet te wederleggen, aangezien dezelve deels, ik moet het zeggen, uit de lucht zijn gegrepen ††), deels op dwaling be-

*) Ibid. pag. 829.

**) T. IV. p. 601.

†) Vergleichende Idealpath. Stuttgart. 1834. p. 18.

††) Als zoodanig worden door mij de redenen beschouwd door HOFFMANN bijgebragt van no. 1 — 7.

rusten, deels geheel en al onvoldoende zijn. Wanneer de injectiestof somwijlen in de scrophuleuze gezwellen der klieren doordringt, dan ziet men een of twee vaten door de ziekelijke zelfstandigheid heenloopen, maar dit bewijst voor de tegenwoordige vraag niets. Men vindt toch hetzelfde soms bij de opspuiting van tuberculeuze longen, maar noch hier, noch daar pleit deze uitkomst voor het aanzijn van bloedvaten, welke tot het ziekelijk voortbrengsel zelve behooren, maar wij verklaren het verschijnsel daaruit, dat in zoodanige gevallen de knobbelstof rondom een bloedvat is uitgestort, waarom men dan ook nooit fijne vaten, maar altoos eenigzins grootere aantreft en nimmer haarvaten in dezelve zal ontdekken. *) — Ten opzigte van RICHTER en NEUMANN deze brengen wel bepaaldelijk geene redenen bij, maar zij schijnen het feit voor oogen gehad te hebben, dat men, namelijk, de longtering, somwijlen bij menschen aantreft, bij welke in het oog loopende verschijnselen van *scrophulosis* nooit waren waargenomen. Ik behoef echter naauwelijks op te merken, dat dit bewijs geheel en al vervalt, wanneer men met SYDENHAM de knobbel als eene *scrophula interna*

*) Zie mijne verhandeling *de origine, incremento et exitu phthisis pulmonum, obs. anat.* in tijdschrift voor Nat. geschiedenis Deel II. stuk 3.

aanmerkt, en beweert, dat, waar uitwendig geene scrophuleuze verschijnselen zigtbaar zijn, inwendig zoodanige kunnen plaats hebben, en dat zulks de knobbels wezen kunnen. En inderdaad de uitwendige en inwendige scrophuleuze aandoeningen *antagonistiseren* eenigzins met elkander; zoo b. v. zullen in Rusland de scrophuleuze aandoeningen zich meer op de uitwendige klieren bepalen, op het aangezigt, de oogen, de keel en de beenderen, vooral op die van de ledematen, maar zullen de longen veel zeldzamer worden aangedaan, behalve op openbare scholen en bij hen, welke de Europeaansche kleeding en zeden hebben aangenomen.*) Mijn voornaamste grond echter, waarom ik de scrophuleuze en knobbel-stof voor *identisch* houd, is die, dat ik geen enkel onderscheid ken, en aan de scrophuleuze en knobbel-stof altoos dezelfde physische eigenschappen heb ontdekt. Bovendien stemmen allen toe, dat bij de meeste menschen, welke aan de longtering bezwijken, ook andere scrophuleuze toevallen bestaan hadden, of nog bestonden, b. v. oogontstekingen, of reeds bestaande vlekken op de cornea, bij de vrouwen *fluor albus*, klieren aan het achterhoofd, neiging tot ont-

---

*) J. CLARK l. c. p. 179.

stekingen van de keel, oorvloed, huiduitslagen, aandoeningen der gewrichten enz. Men vindt niet zeldzaam gewag gemaakt van gevallen, in welke een broeder of zuster worden opgegeven, scrophuleus te zijn, terwijl een ander aan de longtering was bezweken, en deze nooit aan scrophuleuze toevallen zal gesukkeld hebben. Is het nu in een zoodanig geval niet waarschijnlijk, dat bij den laatsten de longtering slechts eene inwendige *scrophula* geweest is, dat namelijk de geheele ziekte door bijzondere bijkomende omstandigheden bepaald werd, om zich vooral op de longen bij een te trekken? Het is toch door onderscheidene geneesheeren opgemerkt, dat de uitwendige *scrophulae* somtijds heilzaam zijn en van de longen afleiden. PARISH*) beweert de longtering meermalen met gevolg behandeld te hebben door de vaccinatie aan de hals, en prikkeling der plaatsen, op welke de inenting was bewerkstelligd, terwijl aldus eene uitwendige scrophuleuze aandoening werd te weeg gebragt. SYDENHAM verhaalt, dat hij meermalen schrophuleuze gezwellen aan den hals heeft zien te voorschijn komen bij teringachtige lijders, welke door de gewone middelen, maar vooral door het paardrijden hersteld waren. — BRI-

---

*) Repert. der med. chir. Journalistik des Auslandes Jul 1831. p. 113.

DONET *) verhaalt van een meisje van 19 jaren, welke hij met de *mercurius sublimatus corros:* had behandeld en genezen, ofschoon er niet de minste gedachte aan SYPHILIS bestaan had, dat na derzelver herstelling de klieren aan den hals scrophuleus zijn opgezwollen, en eerst na verloop van 5-6 maanden van zelve wederom gebeterd zijn. Ik ken zelf eenen Heer, die sedert er eene *tinea capitis* bij hem ontstaan is, zich veel beter gevoelt, en ofschoon hij reeds eenmaal bloed heeft opgegeven, nu evenwel nagenoeg vijf jaren geleden, niets meer van borstzwakte bespeurt, en wel, ofschoon zijne moeder aan de longtering overleden is. — RITSCHER **) wil, dat men bij de longtering een uitslag op het hoofd kunstmatig zal te weeg brengen, en wij vinden reeds bij CELSUS †) in diergelijke omstandigheden het *ferrum candens sub mento, in gutture* enz. aanbevolen. Maar nog eens, al deze bewijzen zijn eigenlijk overbodig, omdat het onderzoek ons eene gelijkheid doet zien van de knobbelstof en de scrophuleuze, zoo als men deze b. v. in de darmschijlsklieren aantreft van kinderen, welke aan *tabes me-*

---

*) Journ. de med. Nov. 1777. p. 405.

**) Rust Mag. T. 38. Heft 3. 1832.

†) Lib. III. sectio 22.

seraica overleden zijn. Ik heb nog dezer dagen de gelegenheid gehad, om en een zoodanig lijk te ontleden en een ander van eenen volwassen man aan de longtering overleden, maar ik moet bekennen, dat het mij bij de naauwkeurigste vergelijking onmogelijk is geweest, om een slechts eenigzins wezenlijk verschil te ontdekken, een verschil, zeg ik, waarvan ik de oorzaak niet zeer wel kon toeschrijven aan de verschillende bewerktuiging van de longen en de klieren van het darmschijl, aan het tijdperk der ziekte, aan den leeftijd van het voorwerp enz.

§ 32.

Ik heb gezegd, dat de *habitus scrophulosus* mij toeschijnt te verschillen van den *habitus phthisicus*. Welligt zal eene stelling van dien aard weinig schijnen overeen te stemmen met een gevoelen, hetwelk de zelfstandigheid der knobbels verklaart eene scrophuleuze stof te zijn. Mijne meening dien aangaande is deze, dat de *habitus phthisicus* wel zeer zeldzaam zonder eenige scrophuleuze verschijnselen in de uitwendige deelen van het ligchaam voorkomt, maar dat de *habitus scrophulosus* zeer dikwijls zonder *habitus phthisicus* wordt aangetroffen. Immers bij den *habitus phthisi-*

cus bestaat eene bijzondere neiging, dat door de *scrophuleuze dyscrasie* hoofdzakelijk de longen worden aangedaan, terwijl de longen bij den *habitus scrophulosus* zonder *habitùs phthisicus*, *caeteris paribus*, niet zoo bij uitstek gevaar loopen, om de scrophuleuze stof te ontvangen. De *architectura* bij den *habitus phthisicus* komt mij voor deze te zijn: bruin of zwart haar, bruine oogen, goede tanden, geen wit vel, een lange hals, een *thorax* en van boven en van onderen even naauw, of van onderen ruimer dan van boven, schouderbladen, welke van den smallen *thorax* verder afstaan, ranke, lang uitgerekte statuur, lange onderste ledematen en lange vingers, die spits toeloopen. — Ik beschouw daarentegen als teekenen van den *habitus scrophulosus* zonder *habitus phthisicus* een groot hoofd, rood of ligt bruin haar, groote oogen, blaauwe iris, groote pupil, een dikke neus, slechte tanden, de bovenlip wat dik, wit en dun vel, hetwelk de aderen laat doorschijnen, eene volsappigheid, welke zich door eene opgeblazenheid, slapheid en volheid der uitwendige zachte deelen openbaart en bij onkundigen als ligchaamlijke welstand door gaat. Ik heb meermalen met deze gesteldheid de volmaakste *conformatio pectoris* gezien. Ik heb dezelve bij menschen aangetroffen, welke eerder klein, dan groot

konden genoemd worden, ja zelfs bij kleine voorwerpen. Met den *habitus scrophulosus* kan voorts eene niet geringe spierkracht gepaard gaan, welke men bij menschen met *habitus phthisicus* niet zal vinden.

Men heeft naar mijn inzien dikwijls den *habitus phthisicus* verward met den *hab: scrophulosus*, en wel, om dat men zeldzaam menschen met *habitus phthisicus* zal aantreffen, bij welke zich niet de eene of andere scrophuleuze ziekte-verschijnselen geopenbaard hadden, en dan, om dat de *habitus phthisicus* en *scrophulosus* niet zeldzaam gelijktijdig aanwezig zijn, als wanneer sommige teekenen van den eenen *habitus* en van den anderen gewijzigd worden, of wegvallen.

Wij moeten bij den *habitus scrophulosus* naar mijn oordeel aan de scrophuleuze dyscrasie eene neiging toekennen, om zich vooral in de uitwendige deelen, en op de oppervlakte van het ligchaam kenbaar te maken. De scrophuleuze dyscrasie heeft echter deze neiging niet altoos, maar zij is somwijlen zeer gering, en, bedrieg ik mij niet, dan is dit veelal het geval, waar een *habitus phthisicus* bestaat, maar komt ook zonder dezen voor. Ik herinner mij eenige kinderen, welke nog geen twee jaren oud zijnde aan *tabes meseraica* zijn bezweken, ofschoon er van al hetgeen ik als kenmerken van den *habitus scrophu-*

losus heb opgegeven, behalve een groot hoofd niets te zien was, en nooit een huiduitslag had bestaan, of een der uitwendige klieren een ziekelijk verschijnsel had opgeleverd, maar wel een zeer in het oog loopende *habitus phthisicus* zigtbaar was. Ik vond bij de lijkopening den hoogsten graad van knobbelachtige ontaarding der klieren van het darmschijl met *aeritonitis tuberculosa* en *tabes bronchialis incipiens*. Het schijnt mij dan toe, dat men bij den *habitus scrophulosus* eene *scrophulosis* moet aannemen met neiging, om vooral de uitwendige deelen aan te doen, daarentegen bij den *habitus phthisicus* eene *scrophulosis* met neiging, om vooral in de longen scrophuleuze stoffen aftescheiden. Men moet overigens niet vergeten, dat het bij de *scrophulosis* niet zeldzaam van toevallig bijkomende omstandigheden afhangt, in welke deelen zich de ziekte vooral en het eerst regt zal openbaren, en dat ook zonder oorspronkelijken *habitus phthisicus*, door de bestaande *scrophulosis* de longtering kan ontwikkeld worden, en deze eenmaal ontstaan zijnde, eene *conformatio pectoris phthisica secundaria* kan te voorschijn komen zonder de andere verschijnselen, welke wij als kenmerken van den *habitus phthisicus* hebben opgegeven.

Ofschoon de *habitus phthisicus* vooral voor-

komt, waar ook de ouders, hetzij de vader, hetzij de moeder, hetzij beide aan de longtering overleden zijn, zoo vindt men evenwel denzelven ook daar niet zeldzaam, waar de ouders nog in leven zijn, en aan geene borstziekte sukkelen; — eene waarneming, welke de verklaring van de wording van den *habitus phthisicus* moeijelijker maakt.

§ 33.

Wij gaan tot de *aetiologie* over, en beschouwen ten eerste de *erfelijkheid.* — Aangaande de jicht, zoo heeft SCUDAMORE *) deze ziekte in 113 gevallen 55 maal erfelijk gezien, terwijl zij in 58 een *morbus acquisitus* zal geweest zijn.

Dat de longtering zeer dikwijls van de ouders op de kinderen overerft, is eene algemeen bekende zaak. FRACASTORIUS **) zegt: *mirum est, quasdam familias usque in quintam et sextam generationem omnes eadem tabis conditione perire, et quosdam eadem aetate.* SCHENCK †) heeft te Montpellier eenen Heer gekend, die niet slechts zelf, maar benevens zes kinderen aan de longtering over-

*) Sur la nature et le traitement de la goutte etc. Paris 1819

**) Lib. 2 cap. 9 de morbis contag.

†) Obs. med. rar. libri VII. Francof. 1665. p. 255.

leden is. Het verdient opgemerkt te worden, dat de kinderen somtijds zeer jeugdig bezwijken, terwijl de vader of moeder, ofschoon eveneens met longknobbels behebt, evenwel eenen hoogen ouderdom bereiken. Ik zelf ken onderscheidene gevallen van dien aard; in het eene heeft de lijkopening door mij zelven gedaan mijn vermoeden van het aanzijn der knobbels bij den vader bevestigd. Ook ANDRAL *) verhaalt door eenen man van 80 jaren geconsuleerd te zijn, die sedert 60 jaren nagenoeg elk jaar een of meermalen bloed heeft opgegeven, en sedert zijne jeugd eenen korten adem had; drie kinderen van dezen man waren allen zeer jong aan borstkwalen overleden, ofschoon de moeder niet het minste spoor van eene zoodanige ziekte aan zich had. RICHTER **) zegt: het is vreemd dat in teringachtige familien soms eene generatie van de ziekte vrij blijft, terwijl de grootouders en de kleinkinderen aan dezelve bezwijken." †) POR-

*) Traité d' auscult. 4em ed. par Andral 1836. 3 vol. Paris.

**) Tom. IV. p. 749.

†) Men kan zich hierbij herinneren de opmerking van GIROU (cf Burdach Phys. T. I p. 527), dat een mannelijk jong voorwerp, wiens vader op zijne moeder heeft geleken, meestal gelijkt op den vader van den vader, dus dat de kleinkinderen overeenstemmen met de grootouders van hetzelfde geslacht.

TAL *) heeft bij zeer vele teringachtigen onderzoek gedaan en vernomen, dat bij meer dan $\frac{2}{3}$ van zijne lijders de vader of de moeder teringachtig geweest zijn; ja zelfs bij diegenen, welke door een toeval (?) de ziekte gekregen hadden, en van welke, toen zij stierven, de vader en de moeder nog in welstand leefden, heeft hij gezien, dat de vader en de moeder later aan dezelfde ziekte bezweken zijn. PORTAL kende te Gaillac eene uit vijf kinderen bestaande familie, twee jongens en drie meisjes, welke door de longtering geheel is uitgeroeid. Al deze menschen bereikten eenen leeftijd van 28-30 jaren in den besten welstand, maar stierven aan de longtering, nog voor dat zij het 32ste jaar bereikt hadden; de eerste drie stierven in den tijd van twee jaren, de beide anderen tien jaren later, en binnen den tijd van zes maanden achter elkander. FERNELIUS **) zegt: *qui tabida stirpe sati sunt, quasi hereditario jure omnes necessario tabe marcescunt, hocque malum saepe vidimus, in omnes ejusdem familiae grassari.* Volgens mijne waarnemingen is de erfelijkheid bij de longtering en de scrophulosis in het algemeen zoo groot, dat ik niet aarzel te beweren, dat het waarschijnlijk is, dat bij kinderen van teringachtige ouders afkomstig, de scrophuleuze

*) Mem. de l'acad. roy. des sc. An. 1781.

**) Pathol. lib. V. cap. 10 de morbis pulmonum.

verschijnselen in eenen meerderen of minderen graad zullen te voorschijn komen, en dat het slechts door de zorgvuldigste inachtneming van de geneeskundige voorschriften te beletten is, dat ook zij vroeger of later aan de longtering bezwijken. In teringachtige familien diende de huisarts in alles, wat de kinderen betreft, geraadpleegd te worden, over voeding, kleeding, onderwijs, uitspanning, spelen enz., en wanneer welligt in de jongelingsjaren door een opkomend vernis de kiem der ziekte vermomd wordt, dan dient hij de betrekkingen met de ware gesteldheid bekend te maken, en bij voortduring te waarschuwen, ten einde de zorg niet verminderd worde — In de jeugd der kinderen moet gehandeld worden, om eene ligchaamsgesteldheid te verbeteren, want men kan later door de levens-regelingen de geneesmiddelen slechts zeer weinig uitvoeren. In de jongelingsjaren bij beide geslachten, wanneer het ook nog mogelijk ware, om de kiem uit te doven en te verdelgen, wordt evenwel door onze maatschappelijke inrigting veelal alles verlamd. Ik heb het dikwijls gezien, dat waar men eerst in de jongelingsjaren met de behandeling was begonnen, dat men na eenigen tijd vermeende het gevaar te boven gekomen te zijn, tot dat in eens een nieuwe aanval van hoest, of het opgeven van bloed, den slapenden vijand

deed verraden. Men beschuldigt in zoodanige gevallen eene toevallig gevatte koude, een glas wijn in eenen vrolijken kring gebruikt, een te buiten gaan van welken aard ook, en te regt, — maar, wat heeft die gevatte koude gedaan? naar mijn oordeel heeft zij alleen de ontsteking in den omtrek der knobbels, welke door de voorafgaande behandeling bedaard was, op nieuw meer aangeblazen, terwijl aan eene genezing der knobbels door de voorafgegane behandeling niet te denken viel. Eene ijsselijke waarheid, welke ons doet beven bij de gedachte aan betrekkingen en vrienden, bij welke men voor de ziekte vreest. Men moet echter niet gelooven, dat ik de geschikte behandeling van die *secundaere* in den omtrek der knobbels zich vormende ontsteking voor minder belangrijk acht; — neen, zij is allergewigtigst, en heeft den grootsten invloed; zij kan het leven *decennien* lang behouden. Ik heb de lijken van vijf menschen geopend; drie waren op eenen leeftijd van 54-60 jaren aan de longtering overleden, een op dien van 61, en de vijfde op dien van 63 jaren; allen hadden sedert jaren aan hunne borstkwaal geleden. — Het gebeurt niet zeldzaam, dat het bestaan der *cachexie* in de jongelings - jaren, zoodanig vermomd wordt, het geheele ligchaam zich zoodanig ontwikkelt, de *teint* zoodanig gewij-

zigd wordt, en het gelaat eene zekere rondheid en volheid verkrijgt, en dit alles met een gemis van elk ziekelijk gevoel, dat men zoude gelooven, dat thans al het gevaar verdwenen ware. Maar ik heb evenwel in zoodanige gevallen, vooral wanneer een *habitus phthisicus* bestond, meermalen desniettegenstaande het droevigste uiteinde zien plaats grijpen. Het gebeurt dan bij meisjes niet zeldzaam, dat, wanneer zij in het huwelijk treden, in het eerst alles wel gaat; de eerste zwangerheid en bevalling loopen geregeld ten einde, op de tweede volgen toevallen van *enteritis*, *peritonitis*; zij herstellen, maar verkrijgen hunne eerste gezondheid niet terug, maar vermageren integendeel. Nu komen stekende pijnen op de borst, hoest, somtijds zonder eene blijkbare oorzaak *haemoptoe*. Wanneer echter ook nu wederom eene beterschap volgt, wanneer zelfs eene nieuwe zwangerheid eenen schijnbaren stilstand in de borstziekte te weeg brengt, is volgens mijne waarnemingen bij zoodanige voorwerpen een vroegtijdige dood door de longtering moeilijk te beletten. Maar voor beide geslachten, is het huwelijk meestal nadeelig, wanneer er een *habitus phthisicus* aanwezig is, en ik twijfel niet, of de opwekking der sensibiliteit, en de opvolgende depressie van dezelve bij de *Venus* zullen de kracht verzwakken, door welke

de kiem der ziekte tot dus verre werd onderdrukt. — Wanneer er in de jeugd scrophuleuze toevallen bestaan hebben, maar naderhand bij gemis van elk verschijnsel van dien aard, eene volmaakte gezondheid geboren wordt, dan komen evenwel later in den mannelijken leeftijd bij ongunstige omstandigheden de kwalen der jeugd niet zeldzaam terug, en het hangt dan van de bijzondere omstandigheden af, waar de ziekte hare meeste verwoestingen zal te weeg brengen, zoo dat bij den eenen de longtering ontstaat, bij den anderen eene knobbelachtige ontaarding van de darmen, bij eenen derden scrophuleuze gezwellen in de lever, of er ontstaan de *tumores retroperitonaeales* van LOBSTEIN, of zelfs de *fungus medullaris*. Ik zoude deze stelling kunnen staven door een groot aantal van gevallen, welke ik van onderscheidene schrijvers heb ontleend, wilde ik aan deze verhandeling eene meerdere uitgebreidheid geven, dan ik mij heb voorgesteld.

In vele gevallen, welke men beschreven vindt, als voorbeelden van genezing van de longtering, geloof ik, dat men den sterftijd aan deze ziekte slechts voor eenige jaren vertraagd heeft, en dat een later berigt of het onderzoek van het lijk bij velen ten minste deze stelling zoude bevestigd hebben. In

andere gevallen evenwel schijnt de genezing duurzaam geweest te zijn en het geheele ligchaamsgestel eene gunstige verandering ondergaan te hebben, en wel of per *victum*, of *per medicamenta*, of door beiden. Ik zoude zelf uit mijne eigene ondervinding eenige gevallen van dien aard kunnen bijbrengen.

§ 34.

Hier is ook de plaats, om te spreken over eene andere omstandigheid in de geschiedenis der longtering, en wel over het besmettelijk vermogen van deze ziekte. Ik beken, dat ik dit punt liever met stilzwijgen had voorbijgegaan, en wel, om dat het onmogelijk is voor als nog, om een zoodanig vermogen met voldoende gronden te bewijzen of te wederleggen. Wij kunnen, wel is waar, het onvoldoende aantoonen van de redenen, door anderen bijgebragt, maar moeten van den anderen kant rondborstig bekennen, dat wij ook niet meer kunnen doen, terwijl de eigenlijke oorzaak van het verschijnsel, hetwelk men had bijgebragt, bij voortduring in het onzekere verblijft. Het schijnt mij om deze redenen gepaster, om hier in de plaats van redenering eenige waarnemingen te vermelden, ten einde een ieder zelf kunne oordee-

len en tot het doen van nieuwe waarnemingen worde opgewekt.

1°. Er zijn meer gevallen, dat slechts de man of de vrouw aan de longtering is overleden, dan anderen, in welke en de man en de vrouw aan dezelve zijn bezweken.
2°. Volgens LOMBARD is de sterfte bij de zieken-oppassers zeer voordeelig, en hij wil, dat zulks een bewijs tegen de besmettelijkheid van de longtering is. — 3°. Het zoude kunnen toeschijnen, als of de man aan zijne vrouw de longtering kan mededeelen, of omgekeerd de vrouw aan den man, terwijl diegene, welke de ziekte van den anderen ontvangt, vroeger komt te bezwijken, dan hij, die dezelve heeft medegedeeld: Zoo verhaalt HENNING *) een geval, waar de vrouw eerst stierf, terwijl de man, die de longtering van zijnen vader geërfd had, 13 maanden na zijne vrouw bezweek. — VETTER **) berigt van eenen man, die drie vrouwen aan de ziekte heeft verloren, terwijl hij in leven bleef, ofschoon sukkelende. 4°. HUFELAND †) verhaalt van eenen gezonden boeren jongen, welke de hemden en kleeding van eenen persoon, aan de

---

*) HUFELAND j. 1799 T. VII.

**) Bij CLARK l. c. p. 211.

†) Journ. 1799. tom VII.

longtering overleden, ontvangen had, dezelve aandeed en droeg, maar een half jaar later dezelfde ziekte kreeg en ook bezweek. 5°. QUARIN *) berigt het volgende: de schrijnwerker SCHMIDT was teringachtig, en besmette zijne jonge, sterke en gezonde vrouw; na den dood van SCHMIDT huwde de weduwe met eenen jongen man SCHNAEBEL, de vrouw stierf aan de longtering, en nu huwde SCHNAEBEL met eene andere jonge, gezonde vrouw; SCHNAEBEL stierf aan de longtering, terwijl zijne weduwe met eenen anderen man SCHLIMBACH trouwde, ook deze vrouw stierf aan de tering, en ten laatste ook SCHLIMBACH. — 6°. Dr. WESENER **) verhaalt, dat hem door den Hofraad van FORKENBECK te *Munster* het volgende geval is medegedeeld: een tuinman wel gemaakt, en wel gevoed huwt een meisje uit eene teringachtige familie; na het eerste kraambed werd de vrouw teringachtig, en stierf in het tweede kraambed. De weduwenaar huwde eenigen tijd daarna met eene andere vrouw, maar kreeg de longtering en stierf. De tweede vrouw trouwde nu met eenen tweeden man, maar kreeg reeds een jaar na de bruiloft de tering en stierf. Deze

---

*) Animadv. pract. in diversos morbos.

**) HUF. j. 1821. Tom 53. stück 2.

tweede man van het huis huwde nu de derde vrouw van het huis, maar stierf eveneens voor weinige jaren aan de longtering, terwijl zijne weduwe tot dus verre nog in leven is. — 7°. In *Languedoc* is het gebruik om de gereedschappen en kleeding van menschen, welke aan de longtering overleden zijn, te verbranden, terwijl men in *Spanje* en *Portugal* zelfs door eene wet daartoe verpligt is. — In het algemeen houdt men in de zuidelijke landen de ziekte voor besmettelijk, terwijl men in de noordelijke het tegendeel beweert. — 8°. Bij het vee wordt de longtering door sommige veeartsenijkundigen voor besmettelijk verklaard, en beweerd, dat de smetstof in het slijm van de longen gezeten is, terwijl daarentegen anderen de ziekte van zuur en bedorven voedsel afleiden. Maar niemand nagenoeg twijfelt bij de paarden aan de besmettelijkheid en van de kwade droes en van den huidworm, welke beide ziekten met de scrophulosis overeenstemmen, en door onderscheidene veeartsenijkundigen tot de knobbelachtige ziekten gerekend worden. — 9°. FORBES *) verhaalt van zich zelven, dat hij zich nu 20 jaar geleden aan den wijsvinger gekwetst had bij gelegenheid van het onder-

---

*) Lond-med. and phys-Journ. Febr 1833. Behrend repert. April 1833. p. 40.

zoek van knobbels, welke in eenige wervels gezeten waren. Den volgenden dag was de oppervlakkige wond iets ontstoken, en ontstond nu allengs zonder pijn een klein rond gezwelletje. Toen hetzelve de grootte van een kersesteen bereikt had, cauteriseerde hij hetzelve met *butyrum antimonii*, met dat gevolg, dat zich na verloop van vijf minuten eene stof ontlastte, welke geheel en al het voorkomen van de knobbelstof had. — Een overeenkomstig geval is door den Hoogleeraar ALBERS medegedeeld. *)

§ 35.

Wij beschouwen als eene andere oorzaak van de scrophulosis en de jicht eene diëet, tegen welke de assimilerende krachten van de maag en de darmen niet bestand zijn, zoodat zij verzwakken (cf. § 8), een gevolg, hetwelk te weeg kan gebragt worden zoo wel door eene kwalitatief als kwantitatief slechte diëet. Ik houd mij overtuigd, dat de scrophulosis vooral dikwijls veroorzaakt wordt door eene betrekkelijk al te ruime plantaardige diëet, en vooral door het overmatig gebruik der aardappelen. Ik wil hier niet over het meerder aanzijn van

*) Rust Mag. T. 41. Heft. 1. 1833.

de stikstof in de dierlijke spijzen, en van de kool en waterstof in de plantaardige spreken, ten einde op dit verschil eene theorie te bouwen, want voor eene zoodanige beschouwing schijnt mij onze kennis nog niet genoegzaam gevorderd te zijn. Maar ik spreek alleen over het verschijnsel zelve, dat namelijk, eene plantaardige diëet, en bepaaldelijk het te menigvuldig gebruik van de aardappelen de scrophulosis, of bevordert, of teweegbrengt. Er wordt toch voor eenèn zoodanigen kost eene veel meerdere werkdadigheid vereischt van de werktuigen der assimilatie, dan voor eene dierlijke, welker bestanddeelen, omdat zij reeds meer overeenkomst hebben met de bestanddeelen van ons ligchaam, veel gemakkelijker kunnen geassimileerd worden; en zien wij niet uit dien hoofde dat de werktuigen der assimilatie bij de planten-etende dieren veel meer ontwikkeld zijn, dan bij de vleeschetende? De meelpap wordt te regt door de geneesheeren als een voedsel voor jonge kinderen afgekeurd. De jonge kinderen, welke door hunne moeders zijn uitbesteed, wanneer zij met aardappelpap of meelpap worden gevoed, bezwijken voor het grootste gedeelte aan scrophuleuze ontaardingen. De aardappelen, wanneer zij gelijk bij de lagere, minvermogende volksklassen, of in instituten verre weg het voornaamste dagelijksche voed-

sel uitmaken, moeten bij jonge voorwerpen in den hoogsten graad nadeelig werken. Er is mij eene inrigting bekend voor armen, welke des morgens tot hun ontbijt roggenbrood (gedeeltelijk uit aardappel-meel) eten, des middags aardappelen met twee lood vleesch (hetwelk echter bij de uitdeeling tot een lood is verminderd), en des avonds meelpap ontvangen; in deze inrigting vindt men naauwelijks een kind, hetwelk gezond is, maar de meesten lijden aan *tabes meseraica*, *) en sterven vroegtijdig, terwijl diegenen, welke de jaren der manbaarheid bereiken, meestal aan de longtering bezwijken. In kinderinstituten, in welke men wegens de beperktheid der fondsen in alles de grootste zuinigheid in acht moet nemen, is de

---

*) Ofschoon aan het eten van aarde bij sommige volken veelal eene ziekelijke gesteldheid voorafgaat, welke hen tot het gebruik van dezelve noopt, zoo zullen echter vele trage negers zulks doen, alleen om ziek te worden, ten einde in het hospitaal te worden opgenomen, en den arbeid te ontgaan. Als gevolgen van het eten van aarde zullen de volgende ziekelijke toevallen ontstaan: gestoorde spijsvertering, vermagering, een cachectisch voorkomen, eene vuile, geelachtige, koude huid, bleeke lippen, eene wit beslagen tong, groote zwakte, moeilijke ademhaling, kloppingen van het hart, duizeligheid en eene soort van *torpor* en *stupor*. Wordt de ziekte niet gestuit, dan ontstaat *hydrops*, en men vindt meestal de darmschijlsklieren opgezet en verhard. (TIEDEMANN Phys. T. III. p. 78-79. k.)

aardappelschotel op den middagtafel verre weg de voornaamste, en voorzeker $\frac{3}{4}$ gedeelte van de spijs, met welke zij aan hunnen eetlust voldoen, bestaat uit aardappelen; zoo ten minste bij ons te lande. Elders kan het hier of daar eenigzins anders zijn, maar de aardappelschotel wordt dan veelal vervangen door de meelkost, vooral door de meel kluiten. Maar ook zelfs in de hoogere klassen, ten minste in ons land, is de hoeveelheid van plantaardig voedsel, hetwelk de kinderen gebruiken, te groot. Bij kinderen tusschen de 2 en 8 jaren is aan de eetlust des middags meerendeels reeds voldaan, wanneer men hen 3-6-8 kleine aardappelen heeft toegestaan, en wanneer zij door deze nog niet verzadigd zijn, dan geschiedt zulks verder door de groente of de vruchten, welke zij er bij ontvangen, zoodanig, dat de hoeveelheid van vleesch, welke zij gebruiken, in elk geval zoo gering is, dat dit naauwelijks in aanmerking komen kan. Voor eene zoodanige hoofdzakelijk uit plantaardig voedsel bestaande diëet is het ligchaam der kinderen niet bestand, en is het assimilerend vermogen te zwak, en wordt er zelfs nog meer door verminderd. Hier bij komt nog, hetgeen niet uit het oog moet verloren worden, dat de gekookte plantaardige spijzen, en dus ook de aardappelen door de kinderen

veel te weinig gekaauwd worden, en te haastig worden doorgeslikt, voordat zij genoegzaam met speeksel zijn doorweekt, hetgeen de assimilatie van dezelve eveneens moeijelijk maakt. Hebben niet de planten-etende dieren grootere speekselklieren, dan de vleeschetende? en heeft niet de meerdere hoeveelheid van speeksel, welke bij de eersten wordt afgescheiden, benevens de volmaaktere kaauwing het doel, om de assimilatie van het plantaardige voedsel te bevorderen? Eene gebrekkige *insalivatio* moet bij het gebruik van spijzen, welke stijfsel bevatten, nog nadeeliger zijn, aangezien het speeksel op het gekookte stijfsel den grootsten scheikundigen invloed uitoefent, zoo als nu door opzettelijke proefnemingen bewezen is.

Volgens HUFELAND *) zal de waarneming, dat bij de landlieden de longtering minder wordt aangetroffen, een bewijs zijn tegen de stelling, dat het vleesch - voedsel tegen die ziekte meer beveiligt. Maar gebruiken dan de landlieden geene melk, geen spek, geene eijeren, alles dierlijk voedsel, in eene nog grootere mate, dan de inwoners van steden? En wijders bij de landlieden is de tijd van het middageten veel meer een tijd van rust,

---

*) Journ. 1810. T. XXX stück 1.

en wordt er voor hetzelve meer tijd genomen. Men eet te lande niet met die haast, en kaauwt dien ten gevolge de spijzen beter, en de spijzen worden zelve aldus meer geschikt, om behoorlijk geassimileerd te worden. In de steden daarentegen zijn het veelal de werkzaamheden, bij de kinderen de school, die den tijd van het eten beperkt, en tot een overhaast doorslikken der spijzen doet gewennen. Eindelijk het minder getal van teringachtigen te lande kan ook aan andere oorzaken toegeschreven worden, dan aan het soort van voedsel, terwijl ook dit niet moet vergeten worden, dat daar, waar het assimilerend vermogen oorspronkelijk grooter was, en nog door bijkomende omstandigheden wordt versterkt, dat daar ook eene meer plantaardige diëet minder nadeel doen zal. Dat men gezond kan zijn bij eene plantaardige diëet, wanneer dezelve geevenredigd is aan het assimilerend vermogen, dit wordt door geheele volken bewezen.

Ik word in mijn oordeel ten opzigte van de diëet versterkt door de gevoelens van andere geneeskundige schrijvers. Door WINTRINGHAM *) wordt bij knobbels in de longen het vleesch aanbevolen van kippen, konijnen,

---

*) De morbis quibusdam comm. T. II London 1791. 8.

kalveren, voorts tuinslakken en visch. W. MAY *) geeft tegen de longtering eene tonische geneeswijze op, eene voedende diëet, vleesch en *china*. — Volgens J. ROLLO en A. J. FOURCROY **) hangt de longtering van eene gesteldheid af, welke eene ligte, zorgvuldige diëet, en alleen dierlijk voedsel vereischt. NEUMANN †) zegt: in Europa was Ierland het eerste land, in hetwelk de aardappelen gebouwd werden, maar ook de *Rachitis* werd aldaar sedert dien tijd zoo menigvuldig, dat zij door de Engelschen den naam van de Iersche ziekte verkreeg. — Ook SEGALAS ††) houdt het er voor, dat de plantaardige spijzen de wording der knobbels begunstigen, de dierlijke daarentegen dezelve beperken.— BURSERIUS beveelt tegen de *phthisis* het gebruik van de melk aan, van *caro viperarum* en van de *cortex*. — Ook BEDDOES is voor het dierlijk voedsel bij menschen, welke aanleg tot de longtering hebben, enz.

§ 36.

Terwijl wij tot dus verre alleen over de diëet gesproken hebben in betrekking tot de

*) Sammlung auserles. Abh. T, XIII. stück 4. Leipzig 1791.

**) Ibid T. 18. stück 1. 1799.

†) l. c. T. II.

††) Le globe 2 Sept. 1826.

assimilatie van het voedsel, zoo zijn er evenwel ook nog andere waarnemingen, welke voor de gunstige werking van de dierlijke zelfstandigheden in het algemeen pleiten. Volgens LOMBARD werkt eene met dierlijke uitwasemingen bezwangerde dampkringslucht voordeelig, en de longtering is betrekkelijk zeldzaam bij de slagers, looiers, kaarsen-makers en zieken-oppassers, maar eene lucht opgevuld met de uitwasemingen van doode plantaardige stoffen werkt nadeelig en de longtering is betrekkelijk menigvuldig bij de kuipers, wijnverlaters, en bakkers. — Ook volgens TURNER THACRAH *) komt onder de ingezetenen van Leeds de longtering bij de slagers hoogst zeldzaam voor, en nagenoeg nooit bij de leerlooiers, maar daarentegen zeer dikwijls bij de bewerkers van vlas. — Het is wijders bekend, dat de knobbels bij de vleeschetende dieren oneindig zeldzamer zijn, dan bij de plantenetende. SEGALAS verzekert de knobbels te hebben aangetroffen slechts bij 2 of 3 honden van de 1000, welke hij aan natuurkundige proeven heeft opgeofferd. **) Het zijn eindelijk vooral de dierlijke stoffen, van welke men bij de scrophulosis en de longtering de gunstigste uitwerkingen heeft

---

*) Behrend Repert. 1831. Aug. 216.

**) Le globe 2 Sept. 1826.

gezien, als de *melk*, het gebruik van de *tuinslakken*, de *caro viperarum*, de *inwrijvingen van vet*, de *boter* *), de *lucht van eenen koestal*, het *oleum jecoris* enz.

Eigenaardig is de groote begeerlijkheid van scrophuleuze kinderen, vooral van zoodanige, welke met *tabes meseraica* of *rachitis* behebt zijn, naar aardappelen en meelkost, vooral ook naar roggenbrood, waaraan zij veelal verre heen de voorkeur geven boven het vleesch.

Aangaande de jicht, kan men onder de oorzaken van deze ziekte eveneens rangschikken eene diëet, welke niet geevenredigd is aan het assimilerend vermogen. Bij den boer, bij welken Doctor NEES een der ergste graden van de jicht heeft waargenomen, had de dagelijksche kost hoofdzakelijk bestaan in zware meelspijzen en aardappelen, terwijl hij zich nooit aan het misbruik van Bacchus of van Venus had overgegeven.

---

*) Ik heb meermalen niet zonder goed gevolg van eene boter gebruik gemaakt door UNZER het eerst aanbevolen; men neemt wijnruit en salie, van elk drie handen vol, hakt dezelve fijn, en schudt ze met drie kan room in eene flesch, en maakt er na verloop van 24 uren boter van. De boter wordt vervolgens door een stuk fijn linnen geperst, ten einde dezelve van de kruiden te ontdoen. De lijder gebruikt deze boter met wat brood, zoo dikwijls hij honger gevoelt, maar neemt geen ander voedsel tot zich, tot dat de boter verteerd is.

§ 37.

In de geschriften der geneeskundigen worden onder de oorzaken der longtering ook opgenoemd *de koude*, *een koud bad*, *eene dunne kleeding* enz. Mijn oordeel hieromtrent komt op het volgende neder. Even als eene catarrhale oogontsteking bij scrophuleuze voorwerpen binnen kort een scrophuleus karakter kan aannemen, zoo kan ook eene congestie, irritatie enz. in de longen door eene gevatte koude te weeg gebragt, bij scrophuleuze voorwerpen en menschen met eenen *habitus phthisicus* tot het ontstaan van de knobbels aanleiding geven, en wij kunnen aldus met TISSOT beweren, dat er meer menschen aan gevatte koude bezwijken, dan aan de pest. Bij menschen, bij welke men voor de longtering vreest, moet uit dien hoofde elke gevatte koude veel meer bekommering baren; geen diende langer dan 14 dagen te blijven voortduren, maar door het zorgvuldigste *vitae regimen* enz. zoo schielijk als mogelijk verwijderd te worden. Ook de *influenza* schijnt op deze wijze veelal als een ongunstig verschijnsel voor de longtering beschouwd te kunnen worden, namelijk niet zoo zeer daardoor, dat zij eene *cachexia tuberculosa* zal te weeg brengen, maar eenen deels door aan de bestaande *cachexie* eene plaats aan te wijzen,

deels in andere gevallen, in welke reeds knobbels in de longen aanwezig zijn, door de secundaire ontsteking in derzelver omtrek of te vermeerderen, of te weeg te brengen. Maar evenmin, als een persoon, bij wien geen zweem van de arthritische gesteldheid aanwezig is, door eene gevatte koude een aanval van podagra zal verkrijgen, zoo kan eene gevatte koude evenmin direct de cacochymie te weeg brengen, welke bij de scrophulosis bestaat, en tot het ontstaan van de longknobbels vereischt wordt. Daarentegen kan eene gevatte koude direkt in zooverre den grond leggen tot eene scrophulosis, als zij eene ziekte kan veroorzaken, welke bijblijvende het geheele ligchaamsgestel verzwakt.

§ 38.

Ofschoon ik van oordeel ben, dat de *tuberculosis* door alle langzaam verzwakkende oorzaken kan te weeg gebragt worden, zoo heeft evenwel eene uitgebreide en chronische suppuratie vooral dikwijls eene zoodanige uitwerking. Immers ik heb meermalen gezien, dat bij menschen zonder eenig zigtbaar verschijnsel van scrophulosis, en zonder dat er te voren zoodanige bestaan hadden, bij forsche menschen ten gevolge van gecompliceerde

beenbreuken met langdurige verettering, dat zich eene gesteldheid ontwikkelde, welke knobbels ten gevolge had in de longen, in de lever, in de milt en andere deelen. – Vooral echter werken alle verzwakkende invloeden in den hoogsten graad nadeelig bij menschen, welke reeds met de scrophulosis behebt zijn. Bij zoodanigen kan nagenoeg elke op zich zelve onbeduidende ziekte, eene zweer, eene eenvoudige beenbreuk, eene kleine operatie, een fontanel, de scrophuleuze ziekte op de longen doen overgaan. De acute huiduitslagen, als de roodvonk en de mazelen hebben niet zeldzaam hetzelfde gevolg, en wel niet alleen, omdat zij op de krachten van het ligchaam eenen nadeeligen invloed uitoefenen, maar ook, omdat zij nog bepaaldelijk zulks op de longen doen, en dus terwijl zij de scrophuleuze dyscrasie vermeerderen, deze nog bijzonder naar de longen toetrekken. Ook de koepokinenting schijnt bij kinderen met eenen scrophuleuzen *habitus* evenenes tot het ontstaan van plaatselijke scrophuleuze toevallen niet zeldzaam aanleiding te geven; ik heb ten minste in zoodanige gevallen meermalen gezien, dat na het afvallen van de korsten *hordeola*, en *tinea* en andere dergelijke toevallen te voorschijn kwamen. Maar elke andere *pathogenetische* prikkel heeft soms de-

zelfde uitwerkingen, en ik kan onder deze volgens mijne waarnemingen aan de fontanellen niet de minste kracht toeschrijven, doch ik ben van oordeel, dat men tegenwoordig bij het nut, hetwelk men van zoodanige afleidingen gezien heeft, het nadeel, hetwelk zij vooral bij gevoelige gestellen en bij kinderen kunnen opleveren, wel wat te veel uit het oog verliest.

Het zoude echter vreemd zijn, wanneer niet eveneens somtijds eene gunstige verandering vooral door de acute huidziekten in het ligchaam kon worden te weeg gebragt. Immers wanneer reeds door elke acute ziekte, en door de ziekte zelve, en door de diëet, en door de geneesmiddelen, welke gebruikt worden, eene belangrijke verandering in het geheele ligchaam wordt teweeggebragt, hoe grooter, of liever hoe eigenaardiger kan dan niet deze zijn bij de acute koortsachtige huiduitslagen, welke hunnen oorsprong van eene eigenaardige smetstof ontleenen, die in het ligchaam duizendvuldig *gereproduceerd* wordt, en bij welke de uitwendige huid en de slijmvliezen eene zoo groote rol spelen. Ik zeg het zoude vreemd zijn, wanneer men niet somwijlen ten gevolge van zoodanige ziekten eene μετασύγκρισις, eene *recorporatio* kon waarnemen, welke gunstig werkte. Ik vind onder mijne aanteekeningen een geval opgeteekend, in hetwelk na een doorgestane roodvonk, ee-

nige scrophuleuze gezwellen aan den hals zijn verdwenen, en terwijl de gezondheid toenam, niet zijn teruggekeerd.

§ 39.

Het inademen van eene lucht, welke met vreemde stofdeelen bezwangerd is, wordt door velen als eene oorzaak van de longtering aangemerkt. NEUMANN beschouwt onder andere oorzaken de stof op de straten als eene oorzaak, waarom de longtering in *Berlijn* zoo menigvuldig is. Ook LOMBARD in zijn werk over den invloed der beroepsbezigheden op de longtering is van een zoodanig gevoelen, en houdt onder anderen de stof van zeer harde en in het fijnste poeder veranderde ligchamen, als van het staal, mergel, keisteen, zandsteen voor hoogst gevaarlijk. De draadachtige stof van boomwol, wol en veeren is volgens denzelfden schrijver nadeeliger, dan die van het meel. De uitwasemingen van vernis houdt hij voor zoo nadeelig, dat hij de reden, waarom de verlakkers te *Geneve* zoo buitengewoon dikwijls aan de longtering bezwijken, aan de uitwaseming toeschrijft van de terpentyn en de opdroogende olien. Met deze beweringen strookt echter niet de opmerking, dat volgens J. HANCOCK in de China-

magazijnen van *Guaijaquil* en *Peru* onderscheidene menschen reeds behebt met de longtering genezen zijn. Er zijn in deze magazijnen altoos eenige honderd tonnen van *cortex Peruvianus* en het gebouw is met de reuk van die bast geheel opgevuld. De werklieden moeten den bast droogen, uitspreiden, uitzoeken, inpakken, en zijn dus genoodzaakt veel van de stof in te ademen. Hij verzekert dat in *Zuid-Amerika* de gunstige uitwerkingen van deze stof zoo bekend zijn, dat zich somtijds teringachtige menschen voor geld in die magazijnen begeven, ja zelfs deel nemen aan het werk *). — Het is wijders bekend, dat de longtering bij de leerlooiers hoogst zeldzaam is, hetgeen men wel gewoonlijk toeschrijft aan de inademing van de dierlijke uitwasemingen, maar evenzeer aan die van de eikenbast kan geweten worden. Ik heb in onderscheidene huisgezinnen zwakke scrophuleuze kinderen met neiging tot de longtering op kussens en matrassen gevuld met den eikenbast laten slapen, en heb tot dus verre geene redenen gevonden, om dit als vruchteloos, veel minder als nadeelig te beschouwen J. CLARK **) houdt

*) The lancet April - May 1830.

**) Die Lungenschwindsucht, aus dem Engl. von VETTER. Leipzig 1836. p. 175.

eveneens eene werktuigelijke prikkeling der longen door zoodanige uitwasemingen niet voor voldoende om de longtering te weeg te brengen, en wanneer deze ziekte menigvuldig is bij werklieden, welke aan zoodanige uitwasemingen zijn blootgesteld, dan moet men vooral op de andere ongunstige omstandigheden letten, in welke zich zoodanige menschen bevinden, zoodat wanneer ten gevolge van deze eenmaal eene scrophulosis is te weeg gebragt, nu ook de werktuigelijke irritatie der longen, het ontstaan van de longtering kan veroorzaken. Het is echter buiten allen twijfel, dat het inademen van eene dampkringslucht bezwangerd met eene zoodanige vreemde stof, en *bronchitis* en *pneumonia chronica* kan te weeg brengen*). — Dat eene werktuigelijke beleediging van de longen zonder bestaande *dyscrasie* geene longtering zal te weeg brengen, blijkt mijns inziens ook daaruit, dat men na verwonding van de longen in de meeste gevallen geene longtering ziet ontstaan; EISENMANN**) b. v. verhaalt 8 gevallen van verwonding der longen; zes zijn volmaakt genezen, en bevinden zich

---

*) Zie de verhandeling van Prof. Dr. VAN COETSEM te *Gent Ueber die durch Baumwollen-staub hervorgebrachte Pneumonie;* in SCHMIDT Jahrbücher 1838. Jan. p. 35.

**) Journal der Chir: und Augenheilk. Berlin 1837 T. 25 Heft 1.

ook thans nog volmaakt wel, nadat reeds vele jaren zijn verloopen. Twee evenwel zijn later aan de longtering overleden, waarbij ik echter moet opmerken, dat de eene eerst 19 jaren na de kwetsing is bezweken, en dat de lijkopening niet is geschied, terwijl de ander zich na zijn herstel aan den drank had overgegeven, en ook van dezen niet berigt wordt, dat het aanzijn van de ware longtering door eene gedane lijkopening is bevestigd. — Men heeft, wel is waar, vele gevallen, in welke men in de lijken en longknobbels, en in een der luchtpijptakken het een of ander vreemd ligchaam gevonden heeft; *) maar zouden zoodanige menschen ook zonder hetzelve misschien niet aan de longtering overleden zijn? en is het niet mogelijk, dat het vreemde ligchaam aanleiding heeft gegeven tot de longtering, slechts om dat er eene scrophulosis bestond? In FRORIEPS *Notizen* **) staat een geval van een meisje, hetwelk eenen spijker in de long had gekregen, en een jaar later aan de longtering overleden is, — maar hetzelve was van een teeder gestel geweest en had hare moeder aan de longtering verloren. Dat men eindelijk

*) Cf journ. gén. de Med. T. 96. 1826. pag. 220 — en BEHREND allgem. Repert. Januar 1834. p. 99.

**) 1837. Januar. p. 107.

door kwik in de luchtpijptakken te brengen geene knobbels [*veri nominis*] kan te weeg brengen, heb ik elders getracht aantetoonen. *)

§ 40.

Hufeland **) verhaalt van eenen man uit eene familie, in welke de longtering van vaders zijde niet zeldzaam was, en die reeds twee zusters aan deze ziekte had verloren, die, zelf behebt met een teringachtig ligchaamsgestel, van de jeugd af aan dikwijls aan langdurige hoest onderhevig was, somwijlen door stekende pijnen op de borst werd aangetast, spoedig buiten adem kwam, maar evenwel in 1810 nog leefde, gezond was, en toen eenen leeftijd van 40 jaren bereikt had. Hufeland schrijft het behoud van dezen Heer aan de oefening van deszelfs longen toe door voorlezen, declamatie en zijne betrekking als prediker. Wat mij betreft, ik twijfel, of aan zoodanige oefeningen alleen, of voor het grootste gedeelte het behoud van dezen prediker te danken is, en ik zoude dit veeleer aan deszelfs geheele leefwijze toeschrij-

*) Zie mijne verhandeling *de origine, incremento et exitu phthisis pulmonum, obs. anat* in tijdschrift voor Nat. geschiedenis Deel II. stuk 3.

**) Journ. 1810. T. XXX. stück 1.

ven. Ik ben van oordeel, dat men aan eene zoodanige oefening der longen slechts eenen minderen en ondergeschikten invloed moet toekennen; ware dit niet het geval, men zoude bij de dieren de longtering veel menigvuldiger aantreffen. Ik heb voorts reeds driemalen de lijkopening gedaan van lijders behebt met *scoliosis*, maar ofschoon de eene long weinig plaats had in de holte van de borst, en zich dus weinig kon uitzetten, en ook kleiner werd bevonden dan de andere, zoo waren evenwel geene knobbels aanwezig. Wanneer voorts de uitzetting van eene long door etter bij het *empyema*, of door andere zelfstandigheden duurzaam belet was, zoo vindt men bij de lijkopening eveneens in de meeste geval len geene knobbels in die long, ofschoon zij dan geheel is zamengevallen, en niet meer geheel kan worden opgeblazen. Evenwel niemand zal met grond kunnen ontkennen, dat eene gepaste oefening der longen door declameren enz. medewerken kan tot versterking van het geheele ligchaam, maar het is onwaarschijnlijk, dat het gemis van oefening der longen door spreken en lezen, gelijk bij de doofstommen het geval is, de *tuberculosis* kan te weeg brengen. Ik ontken niet, dat de longtering bij de doofstommen menigvuldig voorkomt, maar hieruit volgt nog geenszins, dat

deze ziekte bij hen aan het gemis van eene oefening der longen door het spreken moet worden toegeschreven. Dat sommige doofstommen volmaakt gezond zijn en vrij van elke *cachexie* een' hoogen ouderdom bereiken, is genoegzaam bekend. Wanneer de doofstommen aan de longtering bezwijken, dan is het de eerste vraag, hoe het met hunne ouders, zusters, broeders en grootouders is gesteld. Dat bij vele doofstommen de teekenen van scrophulosis zigtbaar zijn, zal niemand ontkennen, die de gelegenheid heeft gehad, om vele dier ongelukkigen te kunnen zien, ofschoon ik gaarne wil toestemmen, dat ook dit in de verschillende landen eenigzins verschillend kan zijn. Volgens MANSVELD *) is de gezondheid bij de 125 doofstommen van de *Brunswijksche* landen in het algemeen goed, en slechts eenigen zijn scrophuleus, meest die uit de streken van het Harts-gebergte. Wanneer nu de scrophulosis bij de doofstommen menigvuldig voorkomt, zoo kan het ons niet verwonderen, dat ook de longtering niet zeldzaam bij hen wordt aangetroffen. Ik twijfel ook niet, dat de gesteldheid, in welke zich de doofstommen in de instituten bevinden, de ontwik-

---

*) SCHMIDT Jahrbücher 1837. bl. 9. p. 336.

keling der scrophulosis en van de longtering veelal meer bevordert, dan tegenwerkt.

Wanneer men vraagt, of de doofstomheid tot de longtering kan aanleiding geven, zoude men ook omgekeerd kunnen vragen, of niet eene erfelijke of in de eerste maanden verkregene scrophulosis, de doofheid en dien ten gevolge de doofstomheid kan te weeg brengen. Wanneer ik mij niet bedrieg, dan heeft deze laatste stelling reeds a priori eene veel meerdere waarschijnlijkheid; want zonder nog te zeggen, dat, zoo als JOHN FOSBROKE *) te regt heeft opgemerkt, dat namelijk gedurende de longtering niet zeldzaam eene doofheid geboren wordt, zoo is het eene door alle deskundigen bevestigde daadzaak, dat de scrophulosis zeer dikwijls in een oorzakelijk verband met de ziekten van het werktuig van het gehoor staat, en ik behoef ten dezen slechts aan de *Otorrhoea scrophulosa* te herinneren. Maar dit verband wordt nog meer opgehelderd door die gevallen, in welke men eene knobbelachtige zelfstandigheid in de inwendige deelen van het oor heeft aangetroffen; KRUKENBERG**) heeft onder zijne waarnemingen over de oor- ontsteking, welke hij,

---

*) The lancet *no* 388-400. Lond. Febr. April 1831.

**) LINCKE Sammlung etc. Leipzig 1836. II. p. 112.

wel is waar, het meest bij kinderen en zeer dikwijls bij scrophuleuze heeft waargenomen, een geval, in hetwelk de *processus mastoideus* in eene weeke kaasachtige, geheel en al gelijkmatige zelfstandigheid was veranderd. HAIGHTON en CLINE *) hebben bij eenen 30 jaar ouden doofstommen het *vestibulum*, *de cochlea* en *de canales semicirculares* opgevuld gevonden met eene zelfstandigheid, welke de dikte van kaas had. EDWARD COCK **) heeft de lijken van vijf kinderen onderzocht, welke in het doofstommen instituut te *Londen* overleden waren; hij zegt de lijken waren allen van scrophuleuze kinderen, welke aan ziekten van de ingewanden der borst of buikholte overleden waren. Bij drie waren aan een of aan beide ooren scrophuleuze verzweringen van de uitwendige gehoorweg met gedeeltelijke vernietiging van het trommelvlies zigtbaar. In een geval was de trommelholte en de cellen van den *processus mastoideus* met eene dikke, kaasachtige zelfstandigheid opgevuld, terwijl dezelfde stof door het geheele rotsachtige gedeelte heen liep, en de gehoorbeentjes uit hun verband waren gebragt. Ik heb gemeend deze waarneming alhier te

---

*) Sammlung auserles. Abh. Leipzig 1792. T. XV. p. 585.

**) Zeitschrift für die gesammte Med. Hamburg 1836. tom II. p. 502.

moeten mededeelen, ofschoon COCK zelf dit bevinden alleen met de scrophulosis (van welke ziekte hij verzekert, dat zij bij de doofstommen zeer menigvuldig is) in verband brengt, en niet met de doofheid, maar deze toeschrijft aan eene gebrekkige ontwikkeling van twee der *canales semicirculares*, welke hij in twee lijken heeft aangetroffen. — Ook ITARD *) heeft bij eene oude vrouw, welke met haar regter oor doof was, de trommelholte geheel en al opgevuld gevonden met eene kaasachtige zelfstandigheid, terwijl zelfs de ontwrichte gehoorbeentjes geheel met dezelve bedekt waren. Hij wil voorts hetzelfde waargenomen hebben in beide ooren van eenen doofstommen. In de *Revue méd. 1837. Mai* pag. 244 staat een geval van *otitis chronica* met eene knobbelachtige zelfstandigheid in den *porus acusticus internus*, en eene dergelijke in de longen bij eenen man van 23 jaren, die meermalen met *haemoptoe* was behebt geweest.**) — Ik moet voorts nog opmerken, dat men op het trommelvlies van doofstommen eenige malen ook eene kalkaardige zelfstandigheid heeft aangetroffen. (STOOD.) Maar ook door mij zelven is in de

---

*) Die Krankheiten des Ohrs und des Gehörs, aus dem francös: Weimar 1822 p. 159.

**) Zie ook FRORIEPS Notizen 1837 December p. 281.

trommelholte van beide ooren van een' doofstommen eene knobbelachtige zelfstandigheid aangetroffen. Deze zelfstandigheid, welke de trommelholte geheel opvulde, was echter ook in de buizen van EUSTACHIUS opgehoopt, ja zij was zelfs in de amandelen zigtbaar. Daar ik geene andere gebreken gevonden heb, zoo werd de doofheid door mij aan die ziekelijke ophooping van knobbelstof toegeschreven, te meer om dat in het regter oor het eironde venster geheel door de knobbelstof gesloten was en de stijgbeugel zoodanig door die zelfstandigheid bedekt werd, dat ik dit beentje in het eerst geheel niet vinden kon, terwijl in het linker oor ook het trommelvlies vernietigd was, en de knobbelstof uit de trommelholte zich nog in een gedeelte van den gehoorweg voortzette.

Uit deze waarnemingen blijkt ten minste, dat men de scrophuleuze zelfstandigheid in de inwendige deelen van het oor, zelfs bij doofstommen heeft aangetroffen, en aangezien men ook in de longen van de vrucht (bij eene vrucht van 7 maanden door HUSSON, bij eene voldragen vrucht door CHAUSSIER en CRUVEILHIER enz.) de knobbelstof heeft gevonden, zoo is het niet onwaarschijnlijk, dat eene scrophuleuze zelfstandigheid somtijds reeds voor de geboorte in de inwendige deelen van het oor wordt uitgestort, en aldus eene doofheid te-

weeg brengt. Men weet toch, dat ook de *Rachitis* de kinderen somtijds reeds in de baarmoeder aangrijpt. Ik behoef overigens wel niet te zeggen, dat de doofheid in andere gevallen het gevolg zijn zal van andere oorzaken, en bepaaldelijk van eene gebrekkige ontwikkeling der deelen van het oor, hetgeen dan ook reeds door de lijkopeningen bevestigd is, maar evenwel de doofheid kan in andere gevallen of reeds voor de geboorte, of eenigen tijd na dezelve door de scrophuleuze *dyscrasie* teweeg gebragt worden. Wij betreuren het, dat het aantal van naauwkeurige ziektekundige ontledingen van het oor van doofstommen tot dus verre nog zeer gering is.

Ik moet bekennen, dat ik mij het gemis der spraak als eene oorzaak der knobbelziekte op eene voldoende wijze niet kan verklaren, wanneer dan ook LOMBARD wil waargenomen hebben, dat eene gedurige oefening der stem gunstig werkt (hij kan eigenlijk alleen waargenomen hebben, dat de gedurige oefening der stem geen bijzonder kwaad doet, maar niet, dat men aan die oefening de meerdere zeldzaamheid van de longtering moet toeschrijven; dit is theorie, geene waarneming.) Ik zoude eerder van een zoodanig gemis ziekelijke veranderingen in het strottenhoofd als zijnde het eigenlijke werktuig van de stem, herleiden, ofschoon ook deze ver-

anderingen niet groot zouden kunnen zijn, aangezien het strottenhoofd ook bij het gemis van de stem en de spraak niet gelijk kan gesteld worden met die deelen, welke tot onwerkzaamheid genoodzaakt, veranderingen in hunne bewerktuiging ondergaan, of zelfs geheel verdwijnen. Ik zoude in het tegendeel aan de spreekoefeningen der doofstommen veel eerder eene nadeelige, dan eene voordeelige werking toeschrijven, om reden dat de kinderen worden aangezet, de uitspraak der letters te lang vol te houden en zoo doende door de lang uitgerekte uitademing de longen te veel van de lucht worden ontdaan en eenen te sterken *collapsus* ondergaan. *)

---

*) Deze verhandeling en dus ook deze §. was reeds gesteld, toen mij eene prijsvraag onder de oogen kwam, uitgeschreven door het koninklijk Nederlandsche Instituut van wetenschappen enz., behelzende de vraag: *of in het algemeen en overal door de ondervinding bevestigd wordt, dat doofstommen en blindgeborenen meer, dan andere jonge lieden van dezelfde levensjaren aan longlijden bezwijken, en zoo ja, of de grootere menigvuldigheid dezer ziekte onder hen aan toevallige oorzaken moet toegeschreven worden; dan wel, of tusschen deze kwaal en het gemis aan spraak- en gezigts vermogen, hetzij door aangeboren doofheid en blindheid, hetzij door het later opkomen dezer gebreken voortgebragt, een zoodanig naauw verband bestaat, dat beide als uitwerkselen van eene en dezelfde oorzaak kunnen beschouwd worden*" enz. De lezing van deze prijsvraag

§ 41.

Volgens W. CH. WELLS *) moet *Londen* in de vorige eeuw ten opzigte van hare ziekten twee merkwaardige veranderingen ondergaan hebben, te weten spoedig na het begin dezer eeuw maakten de aan de longtering overledenen slechts het 8ste gedeelte uit, maar tegen deszelfs einde het 4de gedeelte. In de eerste helft van die eeuw waren de tusschenpozende koortsen te *Londen* zeer menigvuldig, maar in de laatste helft zeer zeldzaam. Een geneesheer te *Hurstperpoint* in *Sussex* heeft hem berigt, dat de velden in den omtrek sedert kort veel meer zijn

---

heeft mij veel genoegen verschaft, vooreerst omdat wij thans kunnen hopen spoedig niet alleen dit belangrijk verschijnsel, maar welligt ook de geheele leer der longtering in een helderder licht te zullen geplaatst zien, en dan, om dat het mij toescheen, als of de steller dezer prijsvraag dezelfde voorbeelden, welke ik boven heb bijgebragt, of overeenkomstige voor den geest moest gehad hebben. Ik heb na de lezing dezer prijsvraag de bovenstaande §. bekort, aangezien ik de gevoelens in denzelven uitgesproken, thans minder belangrijk heb geacht, bij de hoop, dat dit onderwerp thans staat opgehelderd te worden door anderen van meerdere ervaring en meerder doorzigt.

*) Neue Sammlung auserles. Abh. T. I, Stück 4 Leipzig. 1816.

opgedroogd, en dat sedert dien tijd de tusschenpoozende koortsen niet meer zoo menigvuldig voorkwamen, maar de longtering daarentegen des te meer. WELLS is derhalve van oordeel, dat de moerassige streken de longtering tegenhouden, en dat men de kinderen, voor welke men wegens deze ziekte bevreesd is, naar de moerassige streken van *Lincoln* en *Cambridge* op de school moet zenden, en de rijkeren naar *Leiden* op de academie, of naar *Amsterdam* of *Rotterdam* op een kantoor. — Aangezien men bij eene zoo menigvuldige en zoo gevaarlijke ziekte, als de longtering, alles, hetwelk tot eene uitkomst kan leiden, onderzoeken moet, zoo deel ik hier eenige andere opmerkingen mede, welke in overeenstemming zijn met die van den Heer WELLS. HENRY HUNT geneesheer te *Washington* *) is van oordeel, dat de lagere en van de zee afgelegene moerassige landstreken, in welke de tusschenpoozende koortsen heerschen, de beste verblijfplaatsen zijn voor teringachtige lijders, maar dat de zeehavens nadeelig zijn. Volgens SINCLAER **) vindt men onder de Ionische eilanden het kleinste getal van borstzieken op *Zante*,

---

*) Froriep Notizen tom XV. Sept. 1826. p. 157.

**) Gerson u. JULIUS Mai, Juni 1834.

Cephalonia en *Corfu*, die anders het ongezondst zijn, en de meeste afgaande koortsen opleveren, terwijl men daarentegen op het drooge eiland *Ithaka* de meeste borstzieken ontmoet. Volgens LOMBARD staan al de beroepsbezigheden, welke in eene vochtige dampkring plaats hebben, ten opzigte van de longtering, beneden het middengetal van 114-1000, d. i. zij leveren slechts een minder getal van longtering op, te weten 53 op 1000, terwijl eene warme en drooge lucht nadeelig werkt; hij geeft derhalve aan de vochtige streken van *Pisa* en *Rome* de voorkeur boven de minder zachte dampkring van *Nizza* en *Napels*, en vooral van *Montpellier* en *Marseille*. — Het is bekend dat in de omstreken van *Algiers* zeer vele tusschenpoozende koortsen voorkomen, terwijl men reeds dezelfde plaatsen als zeer gunstig voor de teringachtige lijders wil hebben leeren kennen. *) Ook L. HERRMANN **) verzekert dat van de ontstekingen die in de borst te *Algiers* zeldzaam zijn. Volgens MAILLOT †) komen te *Bona* de moerassen tot aan de stad. Men

---

*) Cf. ook MARTINET in journ. de connaiss. méd. chir. Mai 1835.

**) Über die Wechselfieber in Algier Francfurt 1836.

†) Recherches sur les fievres interm: du Nord de l' Afrique Paris 1835.

weet wijders, dat ook in *Egypte* de dampkring zeer vochtig is, en de tusschenpoozende koortsen aldaar zeer menigvuldig zijn, terwijl *Egypte* het land is en bepaaldelijk *Alexandrië*, waar heen men reeds ten tijde der Romeinen volgens het getuigenis van CELSUS de teringachtige lijders heeft gezonden, terwijl ook volgens de nieuwere schrijvers, b. v. CLOT BEIJ *) in *Egypte* de longtering zoo zeldzaam is, dat zij kan gezegd worden aldaar in het geheel niet voor te komen. Volgens HANCOCK is *Guiana* buitengewoon gunstig voor teringachtigen, en hij verzekert aldaar aan de kusten nooit eene ware aldaar ontstane *phthisis tuberculosa*, of *calculi urinarii* te hebben waargenomen. Wij weten voorts door ADAM DE BAUVE **), dat er te *Guiana* vele tusschenpoozende koortsen worden aangetroffen. Ook bij ons is het een algemeen heerschend gevoelen, dat *Amsterdam* vóór teringachtige lijders veel gezonder is, dan *Utrecht*, alwaar men veel minder tusschenpoozende koortsen vindt, dan te *Amsterdam*. Het schijnt dus in de daad, dat waar eene vochtige damp-

*) Compte-rendu des travaux de l'ecole de Med. d'Abou-Zabel etc. Paris 1833.

**) Zeitschrift für die gesammte Med. Hamburg II. 1 p. 73 en 75.

kring en moerassen gevonden worden, daar ook de scrophulosis veel minder neiging heeft, om de longen aan te doen. Ik word in deze gevolgtrekking versterkt door de gesteldheid van *Pavia*, waar volgens F. VON HILDENBRAND *) de tusschenpoozende koortsen de eerste plaats innemen onder de *epidemische* ziekten, en ook vele *scrophulae* en *rachitis* worden waargenomen, terwijl desniettemin de longtering aldaar zeldzaam is. **)

Ik heb deze opmerkingen hier medegedeeld, niet om dat het hier gezegde mij toeschijnt genoegzaam bevestigd te zijn, maar vooral om de aandacht van anderen op dit punt te vestigen. Het spreekt echter van zelve, dat hier slechts aan een meer of minder voorkomen der longtering kan en moet gedacht worden.

§ 42.

Wanneer wij ten slotte op het hier verhandelde terug zien, dan komt het mij voor, dat men eene naauwe betrekking en verwantschap tusschen de jicht en de scrophulosis niet kan ontkennen. Maar zien wij daarente-

---

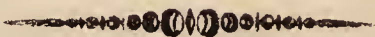
*) Heusinger Zeitschrift Bnd. I. Heft. 4 p. 502-527.

**) Zie ook SCHÖNLEIN Vorles. III. p. 111.

gen op de andere *cachexiae*, dan treffen wij niet zoo vele punten aan van overeenkomst met de bovenstaande, als deze onderling opleveren. Echter is de natuur en de oorsprong der andere *cachexiae* nog te weinig opgehelderd, om tot eene vergelijking geschikt te zijn. Ten opzigte van den *fungus medullaris*, geloof ik, dat men dezen als eene *species* van het *genus scrophulosis* wel kan beschouwen. Ook de *cachexia hydatidea* en *verminosa* is met de *tuberculosis* verwant; of ook die der *tumores cystici*? De *cachexia hydropica* daarentegen, wanneer zij niet uit werktuigelijke beletselen van den bloedsomloop, of door blijkbare ontsteking wordt geboren, dat is de eigenlijke *cachexia hydropica*, is meer eene eindziekte, het *stadium colliquationis*, het slot, dan wel eene meer *primaire cachexie*.

Bij den tegenwoordigen staat der geneeskunde is het niet te ontkennen, dat een *genie*, hetwelk al het afzonderlijke en thans nog onbruikbare tot een geheel vereenigde, meer dan ooit gemist wordt. Wij hebben de keurigste waarnemingen, die echter omdat zij nog geheel afzonderlijk staan, en niet met andere in verband zijn gebragt, naau-

welijks van eenige toepassing zijn. Het is waar, de man van schranderheid en vernuft, voor wien dit groote werk is weggelegd, zal bij deze hoedanigheden, de uitgebreidste kennis moeten bezitten, die evenwel bij het zoo zeer verstrooid zijn der geneeskundige waarnemingen, en derzelver verbazend groot aantal niet gemakkelijk te verkrijgen is. Laat ons derhalve de voorbereidselen tot een zoodanig werk als onze taak aanmerken. Wanneer wij vooraf werken, de bouwsteenen bij een brengen, het materiëel toebereiden, dan zal het voor eenen toekomstigen GALENUS eerder mogelijk zijn, om een hecht gebouw op te trekken.

Bij den uitgever dezes is mede gedrukt en alom te bekomen:

